

УДК 159.923
№ держреєстрації
0115U000801

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
01033 Київ, вул. Паньківська, 2; тел. (044) 2883320

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор
Інституту психології
імені Г.С. Костюка
НАПН України
акад. Максименко С.Д.

З В І Т

ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
«МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ
ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ»
(заключний)

Керівник НДР кандидат
психологічних наук, завідувач
лабораторії методології і теорії
доцент

Зливков В.Л.

2017

Рукопис закінчено 2017 р.

Результати цієї роботи розглянуто Вченою радою Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, протокол № 13 від 26 грудня 2017

СПИСОК АВТОРІВ:

Керівник НДР

кандидат психологічних наук

завідувач лабораторії методології і теорії

доцент

Зливков В.Л.

Старший науковий

співробітник, канд. філол. наук

Копилов С.О.

Старший науковий

співробітник канд. психол. наук

Лукомська С.О.

Науковий співробітник

Хомутиннікова Н.Н.

Молодший науковий

співробітник

Котух О.В.

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 41 с.

Об'єкт дослідження – психологічна наука і практика.

Мета дослідження – окреслити в індивідуально-психологічному та соціально-психологічному аспектах головні характеристики становлення автентичності фахівців соціономічних професій.

Методи дослідження – аналіз літературних та інших інформаційних джерел стосовно проблеми автентичності особистості; застосування психодіагностичних опитувальників, зокрема адаптованих під час виконання даної НДР опитувальників автентичного лідерства (ALI, L.L. Neider, C.A. Schriesheim), Шкали автентичності (The Authenticity Scale, A.M. Wood, P.A. Linley) та опитувальника автентичності AI-3 (M.H. Kernis, B.M. Goldman); інтерпретація та узагальнення результатів дослідження.

Розроблено концепцію формування автентичності фахівців соціономічних професій. Виділено наступні методологічні закономірності: 1) взаємозв'язок автентичності та ідентичності особистості; 2) мультимодальність конструкту автентичності; 3) екзистенційна зумовленість кризи автентичності, 4) вплив автентичності на психологічне благополуччя та професійну компетентність фахівців соціономічних професій. Перекладено та адаптовано україномовні версії опитувальників автентичного лідерства (ALI, L.L. Neider, C.A. Schriesheim), Шкали автентичності (The Authenticity Scale, A.M. Wood, P.A. Linley) та опитувальника автентичності AI-3 (M.H. Kernis, B.M. Goldman).

За результатами емпіричного дослідження виявлено, що усі складові автентичності позитивно корелюють зі шкалами психологічного благополуччя. З'ясовано, що фахівці соціономічних професій характеризуються переважно таким компонентом автентичності як «орієнтація на стосунки» тобто відкритістю та чесністю у взаємодії з іншими людьми. Встановлено, що автентичність впливає на професійну ідентичність та ефективність діяльності особистості.

Результати НДР упроваджено:

у процес професійної підготовки психологів у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя; Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка; Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне.

Умови одержання звіту: За договором, 01171. Київ – 171, вул. Антоновича, 180 УкрІНТЕІ.

ЗМІСТ

I. ВСТУП	5
II. ОСНОВНА ЧАСТИНА	8
1. Огляд основних результатів дослідження	8
2. Теоретичні засади дослідження автентичності фахівців соціономічних професій	10
2.1. Автентичність особистості як предмет наукових досліджень	10
2.2. Сучасні моделі автентичності особистості	14
2.3 Криза автентичності: критерії та види	16
2.4. Діалого-культурологічний підхід у дослідженні й формуванні автентичності фахівця соціономічних професій	18
2.5. Поняття автентичного лідерства	21
Висновки до розділу 2	23
3. Емпіричне дослідження автентичності фахівців соціономічних професій	24
3.1. Адаптація зарубіжних методик дослідження автентичності до україномовної вибірки	24
3.2 Особливості автентичності вчителів загальноосвітніх шкіл, викладачів вищих навчальних закладів і вихователів дошкільних закладів	27
3.3 Особливості автентичності психологів	29
3.4 Особливості автентичності лікарів різних спеціальностей	31
3.5 Структурна модель автентичності фахівців соціономічних професій	32
3.6. Методичні рекомендації щодо розвитку автентичності фахівців автентичності соціономічних професій	34
Висновки до розділу 3	39
III. ВИСНОВКИ	41

I. ВСТУП

Використання термінів «автентичність» / «персональна автентичність» має досить довгу історію. Більшість загальних тлумачних, енциклопедичних, філософських і лінгвістичних словників визначають етимологію слова «автентичність» («автентичний»), виходячи з грецького поняття αὐθεντικός (autos - «я, сам, той самий»), що буквально означає «володіє авторитетом, зроблений своїми руками». Стосовно ж інтерпретації терміна на основі латинської мови, тут простежується зв'язок з такими лексичними одиницями як: auctor (креативна людина, творець, що володіє авторитетом), augere (рости, зростати) і auctoritas (початок, походження, породження, відповідальність, підтримка, влада, вплив, авторитет). У російсько-латинських словниках синоніми автентичності ототожнюються з набором слів на кшталт: доброта (bonitas), простота (simplicitas), союз, союзництво (germanitas), достовірність (genuinitas), влада (auctoritas), особисте ставлення (authentica ratio); союзний (germanus), щирий (sincerus), правдивий (verus), простий (merus), переконливий (certus), достовірний (authenticus), наділений владою (auctoritate praeditus). З усього різноманіття тлумачень терміна «автентичність» і його похідних звертає на себе увагу співвідношення автентичності з поняттями щирості (sincérité), реальності (réalité) і правдивості (vérité).

Оксфордський тлумачний словник дає пояснення прикметника «автентичний» (authentic) як характеристики предмета чи явища «безперечно справжнього, правдивого і справжнього походження» (of undisputed origin or veracity; genuine). Загалом автентичність особистості характеризується природністю вираження себе, відсутністю «бажання не бути, а здаватися».

Актуальність проведення науково-дослідної роботи з теми «Методологічні закономірності формування автентичності фахівців соціономічних професій» полягає у тому, що практично всі дослідження феномена автентичності дотепер носили теоретичний характер, натомість існує потреба в емпіричному дослідженні даного феномену, перекладі та адаптації до україномовної вибірки опитувальників автентичності особистості, створенні моделі автентичності фахівців соціономічних професій та окреслення шляхів її розвитку в індивідуальному консультуванні та тренінговій роботі. Проведене емпіричне дослідження автентичності є першим у вітчизняній психології, а створена структурна модель становить результат теоретичних та емпіричних розвідок і достатньою мірою відображає феномен автентичності зокрема й фахівців соціономічних професій.

Соціальний ефект впровадження результатів НДР полягає у підвищенні ефективності професійного становлення фахівців соціономічних професій.

Отже, дослідження теми «Методологічні закономірності формування автентичності фахівців соціономічних професій» слід визнати актуальним як у науковому, так і у широкому суспільному плані.

Вихідні позиції:

У проведенні дослідження ми базувалися на:

- дослідженнях феномену ідентичності особистості (Л.Шнейдер, Л. Іванова, Д. Юм);
- дослідженнях автентичності особистості у зарубіжній і вітчизняній психології (Е.Еріксон, Дж. Бьюдженталь, Ж.-П. Сартр, А. Ferrara, D. Waskul, М.Н. Kernis, В.М.Goldman, А.М. Wood, Р.А. Linley, D.C. Jack, D.Dill, F. G.Lopez, К. G. Rice, S. Harter);
- психології психосоціального розвитку особистості (Е. Еріксон. Дж. Марсія, Д. Ватерман);
- екзистенційних і гуманістично зорієнтованих напрямках психології (А. Маслоу, К. Роджерс, Л. Бінсвангер, В. Франкл, С. К'еркегор, Р. Мей Ж.П. Сартр, Г.Оллпорт, С.Мадді, Г. Балл).

Об'єкт дослідження – психологічна наука і практика.

Предмет дослідження – сутність і основні характеристики становлення автентичності суб'єкта професійної діяльності та шляхи вдосконалення психологічної теорії та практики за допомогою даного концепту.

Ідея дослідження полягала у тому, що розробка концепції становлення автентичності фахівців соціономічних професій із урахуванням зарубіжного та вітчизняного досвіду дозволить: а) діагностувати автентичність фахівців, б) надавати вчасну допомогу при переживанні кризи автентичності, в) розвивати автентичність шляхом впровадження сучасних методик її формування.

Мета дослідження – розробити теоретико-методологічні засади й основні напрямки формування автентичності фахівців соціономічної професії.

Завдання дослідження:

1. Розробити структурну модель автентичності фахівців соціономічних професій.
2. Проаналізувати стан проблеми дослідження проблеми автентичності особистості у сучасній вітчизняній і зарубіжній психології.
3. Охарактеризувати критерії кризи автентичності особистості.
4. Дослідити діалого-культурологічні засади та механізми формування автентичності суб'єкта професійної діяльності.
5. Перекласти та адаптувати до україномовної вибірки методики дослідження автентичності особистості.
6. Визначити особливості автентичності вчителів загальноосвітніх шкіл, викладачів вищих навчальних закладів і вихователів дошкільних навчальних закладів.
7. Охарактеризувати особливості автентичності психологів і медичних працівників.

8. Окреслити етапи становлення автентичності студентів соціономічних спеціальностей.
9. Розробити практичні рекомендації щодо розвитку автентичності фахівців соціономічних професій.

Методи дослідження: аналіз літературних та інших інформаційних джерел стосовно проблеми автентичності особистості; застосування психодіагностичних опитувальників, зокрема адаптованих під час виконання даної НДР опитувальників автентичного лідерства (ALI, L.L. Neider, C.A. Schriesheim), Шкали автентичності (The Authenticity Scale, A.M. Wood, P.A. Linley) та опитувальника автентичності AI-3 (M.H. Kernis, B.M. Goldman); методи статистичної обробки даних, інтерпретація та узагальнення результатів дослідження.

Наукова новизна дослідження:

Визначено поняття автентичності особистості як мультимодальний конструкт, що є засобом самопізнання і способом досягнення ідентичності та стабільності Я у динамічному суспільстві.

Виділено наступні методологічні закономірності: 1) взаємозв'язок автентичності та ідентичності особистості; 2) мультимодальність конструкту автентичності; 3) екзистенційна зумовленість кризи автентичності, 4) вплив автентичності на психологічне благополуччя та професійну компетентність фахівців соціономічних професій.

З'ясовано співвідношення поняття «автентичність», «особистісна» і «професійна ідентичність», «Я-концепція», «образ Я». Окреслено теоретичні засади й провідні тенденції дослідження автентичності у сучасній зарубіжній психологічній науці.

Окреслено основні характеристики кризи автентичності особистості.

Перекладено та адаптовано україномовні версії опитувальників автентичного лідерства (ALI, L.L. Neider, C.A. Schriesheim), Шкали автентичності (The Authenticity Scale, A.M. Wood, P.A. Linley) та опитувальника автентичності AI-3 (M.H. Kernis, B.M. Goldman).

За результатами емпіричного дослідження виявлено, що усі складові автентичності позитивно корелюють зі шкалами психологічного благополуччя.

З'ясовано, що фахівці соціономічних професій характеризуються переважно таким компонентом автентичності як «орієнтація на стосунки» тобто відкритістю та чесністю у взаємодії з іншими людьми. Встановлено, що автентичність впливає на професійну ідентичність та ефективність діяльності особистості.

Стан впровадження продукції

Етапи впровадження – *перший* (оприлюднення і розповсюдження продукції серед цільової групи користувачів) та *другий* (використання продукції цільовою групою користувачів).

Рівень впровадження – всеукраїнський.

Об'єкти впровадження – 3 (3 ВНЗ).

Результати моніторингу впровадження продукції

Створена продукція набула достатньо широкого оприлюднення і розповсюдження, оскільки основні результати НДР опубліковані у 106 наукових працях, зокрема монографіях та статтях у фахових виданнях, всі з яких згідно із обов'язковим переліком розсилки, поступили до 5 провідних наукових бібліотек України та, згідно із вимогами МОН України, подані на сайті Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (nbuv.gov.ua) у електронній формі, що забезпечує широкий доступ до цієї продукції для цільової групи користувачів.

Окрім того, за результатами НДР виконавцями ще опубліковано 3 монографії, 5 посібників, 2 збірки наукових праць, 1 методичні рекомендації, які також знаходяться у фондах Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського та інших бібліотек, що забезпечує широку можливість для ознайомлення з ними користувачами продукції.

Отримано документальне підтвердження впровадження у формі довідок про впровадження щодо використання продукції 3 об'єктами упровадження з 3-х регіонів України (3 вищих навчальних закладів).

Соціальний ефект упровадження результатів НДР –

Соціальний ефект впровадження результатів НДР полягає у підвищенні ефективності професійного становлення фахівців соціономічних професій. Цільовою групою користувачів продукції є практичні психологи; викладачі, які здійснюють професійну підготовку фахівців; керівники різних рівнів; фахівці соціономічних професій. Використання результатів НДР може здійснюватись впродовж ще тривалого часу у всіх галузях, пов'язаних із професійною діяльністю фахівців соціономічних професій, що надасть можливість підвищити ефективність трудового потенціалу нашої країни.

Рекомендації щодо впровадження результатів НДР: отримані результати НДР рекомендовано впровадити при виконанні нової НДР «Інтеграція психологічного знання на сучасному етапі його розвитку» (терміни виконання: 2018–2020 рр.)

Перелік відомостей, що підтверджують достовірність впровадження результатів дослідження:

Кількість об'єктів упровадження результатів НДР – 3

Вищі навчальні заклади – 3.

1. Довідка про впровадження результатів науково-дослідної роботи №242 від 20.11.2017 Рівненський державний гуманітарний університет
2. Довідка про впровадження результатів науково-дослідної роботи № 2293 від 16.11.2017 Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
3. Довідка про впровадження результатів науково-дослідної роботи № 05/276 від 14.11.2017 Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Огляд основних результатів дослідження

За результатами виконання НДР розроблено концепцію формування автентичності фахівців соціономічних професій. Виділено наступні методологічні закономірності: 1) взаємозв'язок автентичності та ідентичності особистості; 2) мультимодальність конструкту автентичності; 3) екзистенційна зумовленість кризи автентичності, 4) вплив автентичності на психологічне благополуччя та професійну компетентність фахівців соціономічних професій.

Охарактеризовано поняття автентичного лідерства, яке є ефективним в умовах інновацій, необхідності гнучкої адаптації організації до умов мінливого середовища. Встановлено, що автентичному лідеру властиві такі якості як впевненість у собі, вміння бути гарним наставником і організатором діяльності, відповідальність, готовність допомагати іншим (патерн владного-лідерського типу міжособистісних стосунків) та комунікабельність, гнучкість у вживанні в різні соціальні ролі, виражена емоційна залученість, доброзичливість (патерн відповідально-великодушного типу міжособистісних стосунків). Перекладено та адаптовано україномовні версії опитувальника автентичного лідерства (ALI, L.L. Neider, C.A. Schriesheim), Шкали автентичності (The Authenticity Scale, A.M. Wood, P.A. Linley) та опитувальника автентичності AI-3 (M.H. Kernis, V.M. Goldman) можна вважати надійними інструментами вивчення різних аспектів автентичності особистості.

Окреслено структурну модель автентичності фахівців соціономічних професій, у якій автентичність (знання і прийняття себе, автентичний самовираз, не-обмеженість іншими, самоусвідомлення, об'єктивність) необхідно розглядати у тісному зв'язку із автономією, можливістю управління оточуючими, позитивним самоприйняттям та відкритістю у спілкуванні з іншими людьми. Набуття автономії є результатом сформованої ідентичності, а у проблемних ситуаціях, коли необхідно самостійно зробити вибір, орієнтуючись на власні пріоритети та цінності, особистісна автономія тісно пов'язана із автентичністю. Автентичні стосунки є соціальними інтеракціями, що полягають у відкритості при спілкуванні з іншими людьми, відсутності бажання справити на них гарне враження чи маніпулювати ними. Соціальні аспекти автентичності можуть бути краще розкриті і пояснені через дослідження їх зв'язків з такими індивідуально-груповими станами, як конгруентність, депривація, інтернальність / екстернальність, оптимізм / песимізм, депресивність та ін.

Встановлено, що автентична особистість характеризується умінням щиро, відкрито висловлювати свої думки і почуття, а також адекватною високою самооцінкою. По суті, автентичність виступає моральною цінністю, засобом самопізнання і способом досягнення ідентичності та стабільності Я в динамічному суспільстві. За результатами дослідження виявлено, що автентичні особистості характеризуються високими рівнями автономного внутрішнього контролю та психологічної гнучності. Низькі показники всіх складових автентичності спостерігаються при зовнішніх каузальних атрибуціях і низькій психологічній гнучності.

За результатами емпіричного дослідження з'ясовано, що педагоги характеризуються середнім рівнем автентичності. Це свідчить про розуміння педагогами свого справжнього Я, однак неможливість його найкраще проявити, через певні вимоги до професійної педагогічної діяльності, необхідність більше відповідати соціальній ролі, аніж виявляти свою індивідуальність. Педагоги характеризуються переважно таким компонентом автентичності як «орієнтація на стосунки» тобто відкритістю та чесністю у взаємодії з іншими людьми. Найбільш автентичними виявилися вихователі віком від 31 до 49 років, які характеризуються прагненням до особистісного зростання, сформованими цілями у житті, високим рівнем емпатії, самоприйняття, осмисленості життя та середнім і високим рівнем самоефективності, мають достатньо досвіду для виконання професійних обов'язків, отримують задоволення від своєї роботи і мають сформовані професійно важливі якості. Психологи характеризуються помірним рівнем автентичності, яка однаково виражена як у психологів-науковців, так і у психологів-практиків. Психологи-практики налаштовані на співпрацю, уважні до людей, легко пристосовуються до нових умов і ситуації спілкування, натомість психологи-науковці часто об'єктивні, скептично налаштовані, критичні і схильні захищати свої погляди почасти без врахування думки партнерів по спілкуванню. Загалом досліджувані психологи характеризуються середнім рівнем автентичності з найбільше вираженим компонентом «знання і прийняття себе».

Отже, фахівці соціономічних спеціальностей характеризуються помірним рівнем автентичності, тобто характеризується особистісною автономією, умінням щиро, відкрито висловлювати свої думки і почуття, мають адекватну високу самооцінку, що позитивно позначається на їх професійній діяльності.

Відповідно до технічного завдання, на основі виконаної науково-дослідної роботи підготовлено монографію: *Методологічні закономірності формування автентичності фахівців соціономічних професій: монографія [Електронний ресурс] / В.Л. Зливков, С.О. Лукомська, С.О. Копилов [та ін.] ; за ред. В.Л. Зливкова. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. – 336 с. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708887>*

Вчена рада Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України рекомендувала цю працю до друку (протокол № 9 від 29 червня 2017 р.).

Розроблені в ході проведеного дослідження результати, впроваджено:

у процес професійної підготовки психологів у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя; Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка; Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне.

2. Теоретичні засади дослідження автентичності фахівців соціономічних професій

2.1. Автентичність особистості як предмет наукових досліджень

Сьогодення характеризується онтологічною, гносеологічною та аксіологічною невизначеністю ризикованістю, глобалізацією тощо. Потіки комунікацій, збільшення соціальної мобільності людей, міграція, суміш мов,

розмивання національних і становлення множинних ідентичностей, практика подвійного громадянства, «наднаціональність» культурних цінностей, поширення міжнародних організацій та інститутів, поява транснаціональних спільнот – це показова соціальна тенденція і соціальна ситуація розвитку сучасної людини. Структура Я його індивідів набуває найбільшої когнітивної складності порівняно з будь-якою історичною епохою. Відповідно, питання про становлення ідентичності та можливі шляхи її переформатування також набувають значної складності. Оскільки, чим більше Я-образів, тим складніше зберегти саму ідентичність, усвідомлення приналежності кожного із своїх Я-образів до єдиного комплексу Я.

Ідентичності змінюються, втрачають свою цілісність, стабільність і вкоріненість, стають пластичними, незакріпленими і множинними. Втім все одно лишається одним із найактуальніших питань дослідження, зокрема у психологічній науці.

Часто поняття автентичності ототожнюється із ідентичністю. В дослідженнях, присвячених першій проблемі, часто можна зустріти фрази «ідентичність, яка конструюється», «соціальна ідентичність», «етноідентичність» та ін. На відміну від цього, автентичність навряд чи припускає якесь визначення, яке стоїть перед ним. Автентичність, справжність - це щось, що стоїть за процесами і результатами самоідентифікації; що знаходиться за межами образів «я» і їх представленості іншим. Саме тому автентичність не може бути категорією оцінки. Ідентичність ще може бути оцінена на предмет її стабільності, сили, соціальної репрезентабельності, виміряна в тих чи інших ступенях свободи тощо. Можна говорити, що людині тісно в її ідентичності, або навпаки, її ідентичність перевищує її саму. Автентичність же складно виміряти, оскільки вона є метавластивістю чи квазідиспозицією.

Термін «автентичність» став поширеним у психології у другій половині ХХ-го сторіччя у зв'язку із розвитком гуманістичної і трансперсональної психології. До цього періоду він фактично не використовувався замінюючись термінами «самість», «тотожність особистості», «Я», «ідентифікація», «ідентичність» і досліджувався в контексті проблематики самосвідомості особистості. У. Джеймс постулював тотожність особистості самій собі в особистісному і соціальному аспектах. На думку З. Фрейда, людина стає соціальним суб'єктом допомогою ідентифікації (найбільш раннього прояву емоційного зв'язку з іншою особою, наслідування і уподібнення себе батькам). К.-Г. Юнг описав архетип «несвідомої самості» як абсолютний початок буття душі. «Крах свідомої установки» (почуття дезорієнтованості в навколишньому просторі) в юнгіанстві є кризою автентичності. У К.Юнга автентичність тісно пов'язана із архетипом Тіні людини, а також із поняттям персоналізації. Персоналізація – це процес еволюції персони і, отже, тіні особистості, що одночасно є процесом інволюції її образу. Потреба в персоналізації - це потреба бути кимось, бути особистістю, водночас у результаті процесу персоналізації людина стає: більш закритою, більш відгородженою від інших людей; менш здатною до співпереживання, емпатії у взаєминах з іншими людьми; менш схильною до самовиразу, розкриттю іншим своїх власних психологічних проблем, менш конгруентною. На відміну від

персоналізації персоніфікація проявляється не в прагненні людини «бути особистістю», а у прагненні бути «самою собою». Процес персоніфікації характеризується відмовою індивіда від «масок», посиленням інтегрованості особистості, підвищенням рівня конгруентності і емпатійності, збільшенням загальної автентичності. Звідси, «персоніфікаційний синдром» утворюють: позитивна безоціночність, емпатійність і конгруентність.

Ототожнюючи поняття «ідентичність» та «автентичність», Е.Еріксон стверджував, що про почуття ідентичності свідчать три ознаки: відчуття внутрішньої тотожності та інтегрованості в часі: дії в минулому та очікування від майбутнього переживаються як такі, що пов'язані із самістю сьогодення; відчуття внутрішньої тотожності та інтегрованості в просторі: людина сприймає себе всюди та завжди як цілісність, а всі свої дії розглядає не як випадкові, а як такі, що внутрішньо обумовлені; ідентичність переживається серед інших, що є соціально значущими, взаємостосунки та ролі допомагають підтримати та розвинути почуття інтегрованої в часі особистості.

У наукових дослідженнях автентичність найчастіше пов'язується із екзистенційною та гуманістичною психологією. Гуманістичні психологи (К. Роджерс, А. Маслоу) розглядали автентичність як здатність людини у спілкуванні відмовлятися від різних соціальних ролей, що дозволяє проявлятися справжнім, властивим тільки даній особистості думкам, почуттям, емоціям і поведінці. Близьке до цього розуміння автентичності в гештальт-терапії, де вона визначається як відповідність людини самій собі, здатність жити, не зраджуючи своєму істинному «Я».

У екзистенціальній психології та психотерапії поширеним є поняття Dasein, що визначає буття людини, причому конкретне (за часом, місцем, простору існування людини) її буття. Однак власне Dasein на думку М. Гайдеггера, не є однокомпонентним поняттям, а складається із двох протилежних модусів буття «eigene» і «uneigene», тобто «автентичного» та «неавтентичного». «Eigene» німецькою означає «своє», «таке, що належить тільки собі», натомість «uneigene» - це «несправжнє», «не автентичне», «відчужене». Грецьке слово authentikon утворено від кореня auto, тобто «сам», «свій», що точно відповідає німецькому «eigene». Такий поділ зумовлює необхідність опису двох типів екзистенціювання Dasein'a, і відповідно, до розподілу всіх екзистенціалів на два модусу: кожен екзистенціал може розглядатися як в автентичному (eigene), так і в не автентичному (uneigene) контекстах. Згідно із М. Гайдеггером «природним» станом Dasein є перебування в неавтентичному модусі. Неавтентичність екзистенціювання Dasein становить одну із його фундаментальних властивостей, яка не є негативною чи шкідливою, а просто іншою та життєво необхідною для адекватного функціонування людини.

За Ж.-П. Сартром, бути автентичним означає прийняття свого людського проекту який одночасно є даром і рефлексивно зрозумілим. Автентичність складається з подвійності розкриття і створення. Разом з тим вона має і соціальний вимір, оскільки людина присвячує себе зміні ситуацій інших людей так, щоб і вони могли діяти автентичним чином. Автентичність передбачає переживання напруги, оскільки розгортається в часі, а її плинність зумовлює

виникнення сильного відчуття відповідальності кожного людини за ту постійність і цілісність, що виникає в результаті тотальних і обов'язкових змін.

Центральним аспектом концепції Р. Мея є розгляд людини в онтологічному контексті, тобто як «людину існуючу» (еквівалент німецькому поняттю Dasein). У психологічному плані це положення означає, що кожна людина від природи має «онтологічне почуття буття, переживанням того, що вона є». Це почуття буття є невід'ємною умовою розвитку особистості і лежить в основі виникнення будь-яких феноменів психіки, як свідомих, так і несвідомих. Крім того, переживання «я є» («переживання Dasein») є фундаментом та психологічною передумовою розв'язання будь-яких особистісних проблем. У структурі особистості будь-якої людини завжди є «центр її буття» як «своє відчуття себе собою» (або «відчуття справжності себе»), який, з одного боку, ретельно оберігається від загроз зовнішнього світу, а з іншого – знаходиться в постійній взаємодії зі своїм оточенням. Існування центру особистості наділяє людину двома фундаментальними здібностями, а саме: «усвідомленням» (awareness), як здатність впізнавати будь-яку загрозу зовнішнього світу, і «свідомістю» (consciousness), як здатність усвідомлювати себе живою істотою, якій загрожує небезпека, тобто суб'єктом, що протистоїть світу. Основним завданням «людини існуючої» є самоактуалізація, самоздійснення, тобто розвиток своєї справжності. Р. Мей не використовував поняття «автентичність» при побудові своєї психотерапевтичної теорії, але, по суті, людина, що усвідомлює повною мірою власне буття (своє переживання «я є»), яка реалізує і використовує свій внутрішній потенціал, в рамках його теорії визнається автентичною. С. Мадді досліджував феномен автентичності в контексті формування життєвого стилю («периферії особистості») в рамках запропонованої ним теорії особистості, розуміючи під автентичністю «ідеал екзистенціального стилю життя». Формування автентичності розглядається ним як результат тривалого процесу розвитку, що складається із декількох стадій («естетизм», «ідеалізм» і «автентичність, або індивідуалізм») і зумовленого «рівнем життєстійкості особистості».

На думку А. Ferrara автентичність є варіантом моральної ідентичності, що визначається не лише соціально-культурними нормами, а й є джерелом самореалізації. А. Weigert окрему увагу приділяє поняттю особистісної автентичності, акцентуючи увагу на тому, що вона проявляється переважно у проблемних ситуаціях, коли необхідно зробити власний вибір, орієнтуючись на власні пріоритети та цінності, при цьому автентичність тісно пов'язана із концептом надії, як базового в особистісній мотивації. На думку А. Weigert автентичність із соціальною відповідальністю і космополітичною свідомістю. Розглядаючи поняття «неавтентичність», D. Waskul вважає, що вона не лише неминуча, а й час від часу дуже необхідна людині. Недостовірність, нещирість або просто необхідність відмовитися від моральної боротьби часто необхідні у повсякденному житті. D. Waskul доводить це положення результатами соціального експерименту, коли люди намагалися лишатися автентичними протягом одного дня, але вже ввечері почувалися спустошеними через надмірну відкритість, щирість і слідування моральним нормам, що не лише виявилось у депресії, а й в агресивності стосовно найближчого оточення. На думку D. Waskul

не слід ідеалізувати автентичне існування, звертаючись до праць І. Гофмана, він констатує, що наявність «масок» у спілкуванні дозволяє підтримувати міжособистісні стосунки з суттєвою економією внутрішніх ресурсів, а справляння враження на оточуючих не прояв не автентичності, нещирості, а показник інтегрованості людини у суспільство, її соціалізованості.

Загалом, у психологічній науці можна виділити декілька магістральних ліній дослідження поняття «автентичність»:

1) вивчення автентичності як синоніма «Я» людини в контексті психології самосвідомості (функціоналізм У. Джеймса, психоаналіз З. Фрейда, аналітична психологія К.-Г. Юнга, вітчизняна психологія самосвідомості особистості (І. С. Кон, В.С. Мерлін, І.В. Чеснокова, В.В. Столін);

2) ототожнення феноменів «автентичності» і «ідентичності» (епігенетична теорія розвитку Е. Еріксона, теорія соціальної ідентичності Г. Теджфела, теорія самокатегоризації Дж. Тернера, психологія міжетнічних відносин (В.Ю. Хотінець, В.Н. Павленко, Н.М. Лебедева, Г.У. Солдатова) гендерна психологія (І.С. Кон, Н.Є. Харламенкова, Л.Н. Ожигова), консультативна і психотерапевтична практики (Т.Д. Марцинковская, А.В. Гнезділова, Т.Ф. Куликова), політична психологія (С.П. Поцілунків);

3) розгляд автентичності як «справжності» особистості, її «тотожності» самої себе (гуманістична психологія (К. Роджерс, А. Маслоу, С. Мадді) і трансперсональна психологія (С. Грофі, К. Гроф);

4) трактування феномена автентичності як категорії «автентичний спосіб буття» (сучасна вітчизняна психологія буття (З.І. Рябікіна, Ю.В. Сорокіна, М.В. Рагуліна), пострадянська гуманістично-орієнтована психологія (Д.А. Леонт'єв, Л.Я. Дорфман, Е. Осін);

5) розкриття феноменів автентичності, ідентичності і «Я» як явищ дискурсивної природи (дискурсивна психологія (К. Герген, Р. Харрі, Дж. Шоттер, М. Уезерелл).

Незважаючи на численність досліджень автентичності, чітко окресленого функціонального зв'язку між автентичністю та особистісною ідентичністю виявлено не було.

2.2. Сучасні моделі автентичності особистості

У багатьох сучасних теоретичних та емпіричних дослідженнях автентичність розглядається як *диспозиційна риса* (L. Slabu, A. P. Lenton, C. Sedikides, M. Bruder, 2014; W. Fleeson, J. Wilt), тобто схильність людини думати, відчувати та діяти певним чином у різних ситуаціях, при цьому автентичність практично завжди вважається передумовою психологічного благополуччя. Ситуаційний контекст автентичності підкреслюється її поділом на два види: «щоденну» та «екстраординарну» (R. A. Sherman, C. S. Nave, D. C. Funder).

Автентичність як показник «сили» характеру аналізується насамперед у контексті позитивної психології. С. Peterson і М. Seligman серед 24-х сильних рис характеру виділили автентичність у її тісному зв'язку із цілісністю (інтегрованістю), чесністю та мужністю. Сила автентичної особистості виявляється насамперед у її вмінні лишатися самою собою при досягненні навіть найскладніших цілей попри сильний супротив зовнішніх обставин. Як показник

сили характеру та диспозиційна риса, автентичність вважається унітарним, одновимірним феноменом, який вимірюється не за вираженістю компонентів, а лише за фактом її наявності або відсутності.

Автентичність як майнфулнесс. Дана концепція натеper є найбільш суперечливою, оскільки незважаючи на численні спільні риси, ці два поняття є відносно незалежними одне від одного. Майнфулнесс насамперед це усвідомлення власного теперішнього досвіду, своїх переживань «тут і зараз», які не оцінюються особистістю, а лише визнаються як даність (*in situ*), натомість автентичність завжди передбачає усвідомлену оцінку власного досвіду, прийняття себе із усіма своїми чеснотами та недоліками (С.Е.Lakey, М.Н.Kernis, W.L.Heppner, С.Е.Lance).

Натеper найвідомішими у зарубіжній психології є концепції автентичності М.Н. Kernis і В.М.Goldman (чотирьохкомпонентна модель автентичності у контексті психологічного благополуччя особистості); А.М. Wood, Р.А. Linley (трьохкомпонентна особистісно орієнтована модель автентичності), модель D.C. Jack і D.Dill, що базується на теорії соціального конструювання реальності, модель автентичних стосунків F. G.Lopez і К. G. Rice, інтегративна модель автентичності S. Harter.

Згідно із М. Н. Kernis і В. М.Goldman автентичність – це постійний вираз власного справжнього Я у повсякденному функціонуванні людини. Вони визначили наступні компоненти автентичності: усвідомлення, об'єктивність, поведінку та стосунки з оточуючими. *Усвідомлення* або довіра до себе – це розуміння власних мотивів, бажань, почуттів і думок; знання і прийняття своїх переваг і недоліків, особистісних властивостей та емоцій і їх роль у власній поведінці. *Об'єктивність* – не спотворення, не ігнорування власних думок і досвіду, прийняття себе такою, якою людина є, зі своїми сильними та слабкими аспектами. *Поведінка* відповідно до власних цінностей, переконань і потреб, не спрямованість на задоволення очікувань інших людей та відсутність самозвинувачень, якщо людина діє всупереч бажань оточуючих. *Орієнтація на стосунки* – відкритість у стосунках з іншими людьми, відсутність прагнення бути позитивно оціненими оточуючими, вибір власної участі чи не участі у тих чи інших стосунках. Не-автентичність М. Н. Kernis і В. М.Goldman визначають як якість, прямо протилежну автентичності, тобто неврахування власних потреб, бажань і когніцій, відсутність саморозуміння, неприродна поведінка та орієнтованість на підтримання позитивних стосунків шляхом «закритості» власного Я.

А.М. Wood, Р.А. Linley розглядають автентичність як багатокомпонентне поняття, що складається із таких аспектів як автентичне життя, сприймання зовнішніх впливів та самовідчуження. *Автентичне життя* – рівень за яким поведінка людини відповідає її усвідомленню власних переживань та досвіду; *сприймання зовнішніх впливів* – рівень за яким міжособистісні стосунки визначають поведінку людини та *самовідчуження* – ступінь втрати контакту особистості із самою собою, невідповідності справжньому Я. Їхня концепція базується на теорії К.Роджерса про повноцінно функціонуючу особистість (fully functioning person) та особистісно орієнтованій моделі автентичності G. T.Barrett-Lennard, а також на психодинамічному підході (К.Горні) та екзистенційних

теоріях (Р.Мей, І.Ялом). Насамперед це стосується необхідності відрізнити справжнє Я від несправжнього та акцентувати увагу на усвідомленій свободі (автономії) як протидії екзистенційній ізоляції (тобто відчуженню від себе та від інших).

Базуючи на теорії соціального конструювання реальності D.C. Jack і D.Dill стверджували, що автентичність складається із чотирьох взаємопов'язаних компонентів: екстерналізованої Я-перцепції, турботи як самопожертви, «мовчазного Я» та розділеного Я. *Екстерналізована Я-перцепція* – це рівень, за яким людина оцінює себе відповідно до зовнішньо визначених стандартів. *Турбота як самопожертва* – тенденція більше турбуватися про задоволення потреб інших людей, аніж своїх власних, при цьому надзвичайно важливим є емоційний зв'язок із іншими при втраті контакту із самою собою. *«Мовчазне» Я* – не бажання виражати свою автентичну (справжню) особистість задля уникнення конфліктів з оточуючими. *Розділене Я* – функціонування у межах окремих соціальних ролей, заперечення необхідності особистісного зростання, своїх справжніх емоцій та почуттів. Усі ці компоненти на думку D.C. Jack і D.Dill відповідають низькому рівню автентичності.

F.G. Lopez і K.G. Rice визначили *автентичність у стосунках* як реляційну схему взаємних обмінів реальним особистим досвідом у відносинах із партнером задля уникнення дискомфорту й непорозумінь партнерів один із одним. Відповідно, *автентичність* – це специфічна міжособистісна схема, що складається із двох компонентів – неприйнятності неправди у стосунках (репрезентація лише справжнього Я) і прийняття можливих ризиків від своїх вчинків (насамперед у стосунках партнерів один з одним).

Найбільш відомий зарубіжний дослідник автентичності S. Harter визначає автентичність як поступовий і динамічний процес виразу особистістю власного Я у своїх цінностях, емоціях та бажаннях. Відповідно, Я ділиться на «справжнє» і «хибне», які у своєму зв'язку складають «множинну особистість». Хоча процес досягнення конгруентності між власним досвідом та його зовнішнім виразом доволі індивідуальний, автентичний самовираз зумовлений не лише міжособистісними стосунками (як це стверджують F.G. Lopez і K. G. Rice), а здебільшого таким соціокультурними складовими як гендер, статус і рівень автономності особистості.

Значною мірою модель автентичності S. Harter подібна до концепції A.M. Wood, оскільки наголошує на існуванні складних взаємних зв'язків між актуальними внутрішніми переживаннями (власним досвідом), усвідомленням цих переживань і їх виразом у поведінці та емоціях. Тобто автентичність по суті є наслідком динамічної взаємодії між Я-перцепцією та Я-презентацією.

Отже, у психології автентичне зазвичай визначається як усвідомлюване людиною як те, що стосується її самості. У широкому сенсі поняття «автентичність» означає реалістичний контакт із самим собою і зі світом. Індикаторами високого рівня автентичності є власне автентичне існування, суверенність, високий самоконтроль, здатність протистояти впливу середовища, активні види копіngu: асертивна поведінка з використанням внутрішніх ресурсів і ресурсів соціального оточення. Автентичність як ресурс особистісної самоорганізації, через свою унікальність і цілісність, може проявлятися як в

ситуаційному аспекті, сприяючи специфічному (не завжди адекватній з точки зору стороннього спостерігача) взаємодії з соціумом, так і в екзистенціальному аспекті, в плані пізнання світу, себе і себе в цьому світі.

2.3 Криза автентичності: критерії та види

На певних етапах життєвого шляху може наступати криза автентичності, яка характеризується певною трансформацією або руйнуванням всіх сфер життєдіяльності людини і, в тому числі її уявлень і про себе та інших людей і ставлення до них. Подібного роду кризи супроводжуються медичними, психологічними та соціальними проблемами (з'являються симптоми психічних і поведінкових розладів, виникають явища соціальної дезадаптації, формуються різного роду аддикції, скоюються суїциди тощо). Питання про прийняття нової автентичності може бути дуже болючим і проблематичним. Криза автентичності також описується як усвідомлення та / або переживання суб'єктом процесів самотворення і структурування свого буття, які суперечать «Я-концепції», життєвим стратегіям, структурі особистісних смислів і цінностей, неузгодженості з ними, втілення формально заданих соціальних розпоряджень, а не власних виборів і рішень. Криза автентичності, розглядаючись у якості важливого, складного моменту особистісного буття, однак, не вважається переломним періодом життєвого шляху особистості. Втрата автентичності призводить до втрати щирості, схильності до ігор, відчуженості, розщеплення, втрати цілісності й сенсу існування. Криза автентичності також описується як усвідомлення та / або переживання суб'єктом процесів самотворення і структурування свого буття, які суперечать «Я-концепції», життєвим стратегіям, структурі особистісних смислів і цінностей, неузгодженості з ними, втілення формально заданих соціальних розпоряджень, а не власних виборів і рішень. Криза автентичності, розглядаючись у якості важливого, складного моменту особистісного буття, однак, не вважається переломним періодом життєвого шляху особистості. Втрата автентичності призводить до втрати щирості, схильності до ігор, відчуженості, розщеплення, втрати цілісності й сенсу існування.

Ми визначаємо наступні критерії кризи автентичності: самовідчуження (усвідомлення особистістю власної несвободи, залежності від соціальних обмежень, відсутність можливостей для самореалізації), депривованість (переживання фрагментарності власного життя, що характеризується складнощами пошуку об'єктів, з якими особистість може себе ідентифікувати), низький самоконтроль (часта зміна настрою, залежність поведінки від задоволеності чи незадоволеності ситуативних потреб, небажання брати на себе відповідальність за власні вчинки), залежність від соціального оточення (сугестивність, конформізм, відчуття підпорядкованості іншим) та асоціальні копінг-стратегії (агресивність, уникнення ситуацій спілкування, невпевненість у собі, негативізм по відношенню до оточуючих).

Криза нереалізованості пов'язана із суб'єктивною оцінкою результатів власного життєвого шляху або зі страхом низької оцінки досягнень суб'єкта представниками нового соціального середовища, до якого йому слід адаптуватися (наприклад, до нової професійної спільноти). Відчуття

гармонійних стосунків із соціумом полягає в тому, щоб виконувати соціальні ролі і обов'язки не тільки збігалися із власними життєвими цілями, а й були підкріплені суспільною потребою у них.

Криза спустошеності виникає коли у суб'єктивній картині життєвого шляху практично не пов'язані події минулого і сьогодення, сьогодення та майбутнього. Криза переживається як відсутність конкретних цілей, попри наявність певних трудових досягнень і об'єктивних можливостей у професійній діяльності. Однією з причин такого стану може бути втома після тривалого періоду самовідданої і наполегливої роботи. У цьому випадку людина потребує паузи, відпочинку від надмірної активності та зміни оточуючої обстановки. Інший варіант спостерігається при різкій зміні соціальної або життєвої ситуації, коли у людини виникає відчуття невизначеності, непередбачуваності майбутнього, коли «не знаєш, за що вхопитися і що чекає вже завтра». Поняття «недільний невроз» (В.Франкл) характеризує пригнічений стан і відчуття порожнечі, яке люди часто відчують після закінчення трудового тижня. Такий стан відбувається через так званий екзистенційний вакуум, що виявляється у відчутті нудьги, апатії і порожнечі. Подолання кризи спустошеності можливе шляхом розвитку своєї суверенності та спонтанності як механізмів набуття та розгортання людиною свого особистісного потенціалу.

Криза безперспективності пов'язана із неясністю життєвих і професійних планів, шляхів самовизначення, самореалізації у тих чи інших можливих ролях, відсутністю задумів на майбутнє, нерозумінням потенційних зв'язків подій минулого, теперішнього та майбутнього. Причина кризи не у невизначену майбутньому (навпаки у його чіткій зрозумілості, наприклад впевненості у відсутності кар'єрних перспектив), а у переживаннях, які стосуються очікування такого гарантованого майбутнього – «попереді мені нічого не світить». У людини є минулі досягнення, важливі особисті та професійні якості, але вона не бачить для себе шляхів самореалізації у нових можливих професійних та соціальних ролях. Реальним показником наявності такої кризи є наявність психосоматичних проблем.

Подолання кризи автентичності призводить до свободи у прийнятті своїх унікальних особливостей і неповторної стратегії побудови власного життя.

2.4. Діалого-культурологічний підхід у дослідженні й формуванні автентичності фахівця соціономічних професій

Як зазначається в сучасних оглядах психологічних досліджень особової автентичності, проблема «буття самим собою» (цей вираз, очевидно, є найближчим загальноживаним відповідником зазначеної категорії) фактично хвилювала людей з найдавніших часів. Однак зсування цієї категорії у центр розумової уваги, її перетворення на одну з найбільш значущих та «активних» у найрізноманітніших галузях науки та суспільного життя (а під впливом психологічних практик - і у побутовій свідомості) – «явище відносно нове», пов'язане з Новою добою, а надто з ХХ ст. Тож, очевидно, є слушність у визначенні новітньої культури сучасним мислителем Ч. Тейлором як «культури автентичності». Справді, питання про *самовідповідність*, достеменність, «справжність» індивідуального життя могло набути всезагальності й граничної

гостроти лише на тлі глобальної «кризи свідомості», сумніву в найперших засадах буття, що властиве «зламу століть». Саме у першій третині ХХ ст. людина, за висловом М. Шелера, «стала глибоко і безумовно «проблематичною» для самої себе, коли вона не знає, ким вона є, і водночас знає, що вона цього не знає». Це рефлексивний, пізнавальний «зріз» *реально-буттєвої*, екзистенційної ситуації, окресленої, зокрема, К. Ясперсом: «...Людина виявляється відірваною від свого коріння... Вона ніби не може більше утримувати буття... Ми ж хочемо проникнути в основи дійсності, в якій ми живемо... Після того, як єдність, яка не викликала сумнівів, виявилася розбитою шцент, ми бачимо тільки існування, з одного боку, і усвідомлення нами й іншими людьми цього існування - з іншого боку».

Саме це глобальне відчуття «не вкоріненості», руйнування базової буттєвої «єдності», радикального *неспівпадання з собою* («розриву» між «існуванням» та його «усвідомленням», між різними аспектами індивідуального та соціального життя, різними універсальними ціннісно-смысловими настановленнями...) стало поштовхом для актуалізації й інтенсивного розвитку ідеї особової автентичності, «справжності» - спочатку головним чином в екзистенціальній філософії, а згодом в екзистенціально-гуманістичній психології, психотерапії та консультуванні. Наразі ж, як відомо, ця категорія застосовується й іншими напрямками персонологічних досліджень, зазнавши значного розвитку й розгалуження. Уявлення про численність тлумачень поняття автентичності, деякі з яких суттєво суперечать одне одному, може дати наступний (вельми стислий та неповний!) перелік з енциклопедичного словника: «Часто у якості синонімів терміна «автентичність» використовуються такі визначення, як особистість, що повноцінно функціонує (К. Роджерс), свобода (Г. Олпорт), самість, цілісна особистість (Ф. Перлз), конгруентність (Дж. Гриндер, Р. Бендлер).

На цьому тлі, попри інтегративні тенденції останнього часу, занадто оптимістичною й передчасною виглядає констатація сучасними авторами (А. Вуд, М. Лінлі та ін.) «досягнення консенсусу» у середовищі психологів-дослідників щодо сутності цього поняття. До того ж наразі очевидно, що жаданого «інтегративного» розуміння автентичності, - втім, як і інших універсально-значущих психологічних категорій – не можна досягнути ані шляхом механічного «складання до купи» різних (часом відмінних на всезагально-засадничому рівні!) тлумачень, ані завдяки «перемозі» однієї з найвпливовіших конкуруючих парадигм і, відповідно, маргіналізації решти. Тобто, залишається відкритим загально-методологічне питання про сенс, логічну форму (принципову модель) та конкретні механізми того «синтезу» чи інтеграції психологічного знання, про які стільки кажуть останніми десятиліттями.

Нарешті, поряд з продуктивним оновленням та поглибленням концепту автентичності, мірою його «популяризації» часто спостерігається змістове розмивання й вихолощення. При цьому, як слушно зазначає С.К. Нартова-Бочавер, «мода» на поняття автентичності часом робить його «цілком спекулятивною, тієї самою «зайвою сутністю», від введення якої застерігали середньовічні номіналісти». Водночас, як сказано вище, не підлягає сумніву значущість ідеї автентичності як такої, що інтенсивно відбила, акумулювала у

собі розумово-екзистенційні шукання Новітньої доби. Провідною методологічною проблемою при цьому постає коректна «проекція» цих пошуків та здобутків філософії, соціально-гуманітарних наук, мистецтва тощо у площину науково-психологічних досліджень. Адже у вітчизняній психології останніх десятиліть, перед якою відкрилося неосяжне розмаїття філософських та «іншонаукових» концептів, на жаль, часто спостерігається їх некритично-беззастережне застосування, що веде до фрагментарності, еkleктизму, а часом і до втрати відчуття специфіки психологічного пізнання. Натомість треба, з одного боку, досягати й утримувати у свідомості вихідний культурно-змістовий потенціал тієї чи іншої ідеї, категорії, з іншого ж - свідомо й цілеспрямовано виокремлювати ті моменти цього змісту, що найбільш актуальні у контексті конкретних дослідницьких завдань, абстрагуючись від решти. Така методологічно виважена «редукція», як і процедури операціоналізації загальних понять, є неминучими і не тотожні простому ігноруванню, «забуванню» їх цілісного соціокультурного сенсу й контексту. Що ж до поняття автентичності, сучасні дослідники констатують значні труднощі його психологічної асиміляції, «термінологізації».

Актуальність поняття автентичності, як і вищезгадані труднощі його застосування, чи не найгостріше виявляються у тій сфері психології, де ця категорія здобула своє місце порівняно недавно – у дослідженнях професійної діяльності та формування особистості фахівця. Зокрема, зрозуміло, що проблема автентичності професійних дій «впирається» передусім у колізію *соціального* (наявних у даній культурі норм, стереотипів діяльності, «образу» фахівця) та *індивідуальних* прагнень, ціннісно-сміслових настановлень, інтересів, здібностей. Так само очевидно, що у контексті ідеалу автентичності, «самовідповідності» професійну підготовку й подальший саморозвиток фахівця слід розглядати як процес взаємного узгодження, взаєморозвитку *ідеального концепту* своєї професійної діяльності, з одного боку, та емпіричних дій, поведінки – з іншого. Саме дослідження цих вельми складних, динамічних відносин дозволить побудувати й реалізувати психологічну модель автентичності фахівця. Водночас остання, як показано вище, має спиратися на загальну концепцію автентичності буття, орієнтовану на провідні соціокультурні реалії та тенденції сьогодення.

Так чи інакше, методологічно коректне застосування філософсько-антропологічної та загальнонаукової категорії автентичності у психологічних дослідженнях (і у перспективі – побудова цілісної *психології автентичного життя*, що видається давно назрілим завданням) вимагає передусім докладнішого окреслення й утримання вихідного змісту цього поняття в його складності й глибині, "конгеніальній" проблематиці буття людини Новітньої доби.

У цьому плані насамперед важливо зазначити, що мірою усвідомлення вищезгаданої «кризи європейського людства» (Е. Гуссерль) від початку ХХ ст. у різних сферах та напрямках думки, культури визрівала налаштованість на *відновлення, створення наново* тих «основ дійсності» - першозasad буття та його розуміння, - про які йшлося у наведеному раніше вислові К. Ясперса. Імперативне настановлення на самотворення індивідуального та суспільного

життя - невід'ємний зворотній бік того відчуття радикального розриву (неспівпадіння) з собою, про яке згадувалося вище. При цьому одним з провідних вимірів цієї проблеми несамототожності від початку постала усвідомлювана двозначність, суперечливість людської природи (сутності) як *індивідуально-унікальної* і водночас *всезагально-родової*. Відтак бути собою означає бути саме *цим*, єдиним у світі «Я» - аж до граничної можливості заперечення буття інших осіб. І водночас це означає бути *справжньою людиною*, якій «не чуже ніщо з людського», - здійснювати потенції загальнолюдської природи (зокрема, реалізувати притаманне певній культурі уявлення про взірць людини – «регулятивну ідею особистості», за виразом В.С. Біблера), єднаючись в такий спосіб з іншими індивідами й спільнотами. XX століття доводить до граничної межі, часом до самонищівних наслідків обидві ці тенденції як окремішні - крайній індивідуалізм самоствердження «себе єдиного» та тотальний колективізм, добровільну чи примусову масовізацію індивідуальної свідомості й поведінки, відмову від «Я» заради усередненого надпотужного «Ми». І водночас, власне, вся думка Новітньої доби б'ється над розв'язанням цієї проблеми зіткнення й жаданого сполучення соціального та індивідуального планів існування особи...

Відтак ідеально-регулятивне настановлення на автентичність, «достепенність» життя індивіда передбачає єднання, *взаємне втілення* (але не нівелююче злиття!..) індивідуального та універсального. Натомість у деяких сучасних психологічних концепціях та відповідних психотерапевтичних практиках досягнення автентичності розуміється як однозначне розв'язання цього внутрішнього напруження «на користь» особистого, витлумаченого як асоціальне. (Це, природно, відбувається на тлі вкрай спрощеного розуміння «соціальності» як суто зовнішньої сили, що придушує, нівелює індивідуальне, «внутрішнє»). Як наслідок, досить поширеним є розуміння автентичної поведінки як цілковито спонтанної, «природної» у сенсі «звільнення» від соціокультурних норм, функціонально-рольових настановлень тощо. На нашу думку, альтернативою такому застарілому й нереалістичному, але досі не подоланому підходу має бути докладне моделювання автентичного життя саме як продуктивного *взаємопокладання*, «синергії» індивідуального й соціального (від суспільно-групового до загальнолюдського).

2.5. Поняття автентичного лідерства

Під *автентичним лідерством* розуміється патерн відкритої та етичного лідерської поведінки, що заохочує відкритість до обміну інформацією, необхідної для прийняття рішень, при цьому приймаються думки всіх членів колективу. Від трансформаційного автентичне лідерство відрізняється більш вираженою моральною складовою та вищими етичними стандартами.

Вперше на роль автентичності в організації діяльності звернув увагу С. Barnard (1938), згідно із ним, здатність бути автентичним є показником ефективності лідера. Потім феномен автентичності вивчався у контексті позитивної організаційної поведінки, втім власне поняття автентичного лідерства було введено у науковий обіг лише у 2004 р. В.І. Avolio та F. Luthans [6]. Вони визначали автентичне лідерство як процес, що базується на

позитивних психологічних якостях і високорозвиненому організаційному середовищі, які зумовлюють позитивнішу й усвідомленішу поведінку лідера та його підлеглих, формуючи тим самим основу для ефективного саморозвитку обох сторін даного процесу. Тобто автентичний лідер чітко розуміє свої думки і поведінку, як він сприймається іншими людьми, впевнений у своїй моральності, компетентності та вмінні впливати на інших, крім того йому властиві такі якості як позитивне самоствалення, оптимізм, психологічна пружність і стресостійкість.

У науковій літературі існує загальновизнане розуміння чотирьох чинників-компонентів автентичного лідерства (B.J. Avolio, W.L. Gardner):

- об'єктивний аналіз релевантної інформації до прийняття рішення;
- керівництво внутрішніми моральними стандартами для регуляції своєї поведінки;
- чесний і відкритий інформаційний та емоційний обмін відповідно до ситуації;
- демонстрація розуміння власних сильних і слабких сторін.

Для визначення автентичного лідерства B. Shamir і G. Eilam ввели поняття автентичного партнерства, яке досягається людьми, що слідує за лідером через зрозумілі їм причини і формують із ним автентичні стосунки. Автентичне партнерство характеризується відкритістю і довірою; спрямованістю на досягнення важливих цілей; наголосом на особистісному та професійному розвитку усіх учасників групової взаємодії. Дослідники застосували життєвописовий підхід для визначення компонентів становлення автентичного лідерства, до яких вони віднесли позитивний психологічний капітал або особисті ресурси (впевненість у собі, оптимізм, емоційну стабільність), позитивні моральні перспективи (моральний потенціал, самоефективність, сміливість), самоусвідомленість (здатність зрозуміти свої таланти, сильні сторони, життєві цілі, основні цінності, переконання і бажання), саморегуляція (самоконтроль шляхом а) встановлення внутрішніх стандартів, б) визначення розбіжностей між цими стандартами і фактичними чи очікуваними результатами та в) окреслення дій спрямованих на узгодження цих розбіжностей), лідерська поведінка (впевненість у собі, вміння приймати рішення та нести за них відповідальність, оптимізм, відсутність розбіжностей між словами та справами).

Ще одним аспектом у дослідженні автентичного лідерства є те, яким чином лідер впливає на своїх підлеглих. Встановлено, що автентичні лідери створюють такий організаційний клімат, де працівники відчують переважно позитивні емоції; лідери уособлюють позитивну поведінкову модель, орієнтуючись на яку підлеглі розвивають власну автентичність; такі лідери підтримують самодетермінацію підлеглих, стимулюючи їх до особистісного зростання і розвитку автономності (R. Ilies, F.P. Morgeson, J.D. Nahrgang).

Нині дослідження автентичного лідерства знаходяться на початковому етапі, проводиться валідація діагностичних методик, створюються програми емпіричного вивчення можливостей використання автентичного лідерства в організаційній психології. Тривають дискусії й з приводу того, чи є автентичне

лідерство самостійним стилем, а не складовою лідерства трансформаційного. Дослідження найближчих років мають дати відповіді на ці питання, а поки науковці вважають автентичне лідерство відмінним від інших стилів саме завдяки вираженості у ньому моральної, етичної складової.

Отже, продуктивність діяльності та психологічне благополуччя працівників значною мірою залежать від стилю керівництва колективом. Трансформаційне та автентичне лідерство формує у співробітників почуття захищеності, задоволеності своєю роботою і стосунками у колективі. Сприятливий соціально-психологічний клімат зумовлює переважно позитивні емоції підлеглих як щодо їх лідера, так і професійних обов'язків в цілому.

Висновки до розділу 2

1. Попри всю значущість категорії автентичності, зокрема й професійної для психології та для людинознавства загалом і незаперечно наукову й суспільну цінність її найпоширеніших трактувань, – дана проблема лишається багатозначною й досі ґрунтовно не вивченою, насамперед це стосується сучасних зарубіжних моделей автентичності. Зазначимо, що на пострадянських теренах зберігається тенденція ототожнення автентичності та ідентичності особистості, тоді як у зарубіжній психології існують чіткі критерії розмежування даних понять.

2. На основі проведеного аналізу стану розроблення проблеми автентичності особистості визначено п'ять магістральних ліній дослідження феномена автентичності та її кризи: вивчення «автентичності» як синоніма «Я» людини в контексті психології самосвідомості; ототожнення феноменів «автентичності» і «ідентичності» (насамперед автентичності особистісної); аналіз «автентичності» як «справжності» особистості, її «тотожності» самій собі; пояснення за допомогою звернення до категорії «автентичний спосіб буття» та розкриття феноменів автентичності, ідентичності та «Я» як явищ дискурсивної природи.

3. Ми визначаємо автентичність як мультимодальний конструкт, що є засобом самопізнання і способом досягнення ідентичності та стабільності Я у мінливому сучасному світі. Основними характеристиками автентичної особистості є уміння щиро, відкрито висловлювати свої думки і почуття та адекватна висока самооцінка.

4. На певних етапах життєвого шляху може наступати криза автентичності, яка характеризується певною трансформацією або руйнуванням всіх сфер життєдіяльності людини і, в тому числі її уявлень і про себе та інших людей і ставлення до них. Ми визначаємо наступні критерії кризи автентичності: самовідчуження (усвідомлення особистістю власної несвободи, залежності від соціальних обмежень, відсутність можливостей для самореалізації), депривованість (переживання фрагментарності власного життя, що характеризується складнощами пошуку об'єктів, з якими особистість може себе ідентифікувати), низький самоконтроль (часта зміна настрою, залежність поведінки від задоволеності чи незадоволеності ситуативних потреб, небажання брати на себе відповідальність за власні вчинки), залежність від соціального

оточення (сугестивність, конформізм, відчуття підпорядкованості іншим) та асоціальні копінг-стратегії (агресивність, уникнення ситуацій спілкування, невпевненість у собі, негативізм по відношенню до оточуючих).

5. З'ясовано, що автентичне лідерство – це патерн відкритої та етичної лідерської поведінки, що заохочує відкритість до обміну інформацією, необхідної для прийняття рішень, при цьому приймаються думки всіх членів колективу, є ефективним в умовах інновацій, необхідності гнучкої адаптації організації до умов мінливого середовища.

3. Емпіричне дослідження автентичності фахівців соціономічних професій

3.1. Адаптація зарубіжних методик дослідження автентичності до україномовної вибірки

Адаптація методик Опитувальника автентичності AI-3 (М.Н. Kernis, В.М. Goldman), Шкали автентичності (The Authenticity Scale, А.М. Wood, Р.А. Linley) та Опитувальника автентичного лідерства (ALI, L.L. Neider, С.А. Schriesheim) складалася із семи етапів:

- 1) первинний переклад текстів опитувальників з англійської на українську мову та експертиза тексту філологами;
- 2) зворотній переклад (з української мови на англійську) і оцінка відповідності перекладу оригіналу;
- 3) коригування тверджень, обговорення остаточної версії опитувальника;
- 4) оцінка відповідності тверджень шкалам даної методики;
- 5) організація дослідження на вибірці викладачів ВНЗ України;
- 6) обробка результатів діагностики та порівняння їх із зарубіжними дослідженнями;
- 7) проведення факторного аналізу, затвердження остаточної версії опитувальника.

Перевірка психометричних властивостей методики «Шкала автентичності» (The Authenticity Scale, А.М. Wood, Р.А. Linley, 2008). Експлораторний факторний аналіз автори методики проводили на вибірці із 200 студентів, перша версія опитувальника складалася із 25 тверджень, частину з яких було видалено під час доопрацювання методики, остаточна версія становить 12 тверджень, по 4 у кожній субшкалі. Конфірматорний факторний аналіз проведено А.М. Wood і Р.А. Linley на двох вибірках студентів, було з'ясовано, що загалом опитувальник спрямований на визначення єдиного основного фактору – а саме, автентичності.

Перевірка психометричних властивостей методики AI-3. Автори методики визначили велику кількість тверджень, що відображають їх мультикомпонентну концептуалізацію автентичності і провели пілотажне діагностування автентичності на декількох вибірках студентів, після чого частина пунктів опитувальника була виключена шляхом міжінструментальної кореляції та дослідницького факторного аналізу. Задля того, щоб визначати чи є автентичність одновимірним (лінійним) чи багатовимірним (мультиаспектним) конструктом, автори методики застосовували конфірматорний факторний аналіз, за результатами якого доведено, що автентичність є багатовимірним поняттям, що можна представити у вигляді чотирьох факторної моделі, в якій фактором вищого порядку є саме автентичність. Ця ієрархічна модель використовувалась для інтерпретації компонентів автентичності і визначення дискримінантної валідності між факторами.

Опитувальник автентичного лідерства (Authentic Leadership Inventory, ALI, L.L. Neider, С.А. Schriesheim, 2011) є валідизованим і надійним інструментом оцінювання лідерства, складається із 14 тверджень, які оцінюються за 5-бальною шкалою (від «зовсім не згоден» до «цілком згоден»).

Як зазначають автори опитувальника, обчислена альфа Кронбаха дозволяє вважати дану методику надійною ($\alpha =$ від 0,74 до 0,85).

Особливості перекладу методик «Шкала автентичності» (The Authenticity Scale, A.M. Wood, P.A. Linley, 2008) та *Опитувальника автентичного лідерства* (Authentic Leadership Inventory, ALI, L.L. Neider, C.A. Schriesheim, 2011). Дані методики є достатньо простими для перекладу, в оригінальній версії шкали автентичності є лише два твердження, які складаються із двох речень (пункти 1 і 5), в російськомовній версії збережено подібні формулювання. За результатами апробації первинних перекладів текстів опитувальників, нами було збережено структуру оригінальних тверджень. Стійких виразів (або ідіом) дані методики не містять.

Особливості перекладу опитувальника AI-3. Як і в оригіналі, усі твердження методики сформульовано у теперішньому часі. Первинний переклад і збір даних проведено на вибірці із 25 осіб (вчителів загальноосвітніх шкіл і викладачів вищих навчальних закладів), у результаті створено першу (пілотну) версію методики. Коригування пілотної версії відбувалося із врахуванням розуміння тексту респондентами (відредаговано 28 тверджень опитувальника). Зворотній переклад проведено фаховим філологом, колективом авторів даної монографії здійснено аналіз відповідності перекладу і повторене коригування тверджень, у результаті чого створено другу (робочу) версію україномовного опитувальника AI-3. Апробація робочої версії відбувалася на вибірці із 218 викладачів ВНЗ і вчителів загальноосвітніх шкіл України, проведено збір даних із подальшою їх математичною обробкою. Після апробації відредаговано 3 пункти опитувальника та створено його остаточну версію (наведену у Додатках). Охарактеризуємо деякі особливості перекладу.

Подвійні твердження. Методика AI-3 містить складні речення, до складу яких входять два твердження (наприклад пункти 15, 16, 17, 24, 30), тому слід ретельно підходити до перекладу, аби респондент зрозумів їх зміст і зміг чітко дати відповідь. Зазначимо, що саме формулювання тверджень 16, 17, 30 коригувалися найбільше. Декілька пунктів було скорочено до одного речення (7, 20), інші ж залишені як і в оригіналі подвійними, оскільки друге речення у складі складного конкретизує перше.

Стійкі вирази (ідіоми). Текст тверджень AI-3 містить ідіоми. При перекладі в одних випадках ми змогли знайти аналогічні за змістом фразеологізми, в інших – переклад здійснено таким чином, аби зберегти зміст оригінальних тверджень. Наприклад, нами виявлено наступні ідіоми: пункт 3: for better or for worse (у методиці перекладено як «щоб не трапилось» при дослівному перекладі «на краще чи на гірше», ідіома – «і в горі, і в радості»), пункт 14: in touch with (дослівно – «на зв'язку з...», нами перекладено як «Я не усвідомлюю свої ...» - зміст ідіоми передати дослівно не можливо, однак наша інтерпретація дозволяє передати основний зміст твердження), пункт 32: "false face" (перекладається як лицемірство, удаваність, нами обрано формулювання «одягати маски», що загалом передає зміст даного твердження).

Характеристика вибірки. У дослідженні взяли участь 218 викладачів ВНЗ і вчителів загальноосвітніх шкіл України (з них 112 вчителів і 106 викладачів. 105 чоловічої та 113 жіночої статі). Респонденти проживають у Київській,

Черкаській, Полтавській, Хмельницькій, Херсонській та Чернігівській областях України. Вік досліджуваних варіює від 24 до 65 років ($M=39,5$, $SD = 2,4$). Серед досліджуваних викладачів 6,6% - мають ступінь доктора наук, 59,43% - кандидата наук, 33,96% - не мають наукового ступеня. Серед вчителів 12,5% - вчителі-методисти, 38,39% - вищої категорії, 14,29% - першої категорії, 25,89% - другої категорії, 8,93% - без категорії.

Насамперед ми провели факторний аналіз методик Опитувальник автентичності The Authenticity Inventory (AI-3, М.Н. Kernis, В.М. Goldman, 2006) і Шкала автентичності особистості (The Authenticity Scale, А.М. Wood, Р.А. Linley, 2008).

Для визначення факторної структури двох методик дослідження автентичності проведено експлораторний факторний аналіз (ЕФА). Застосування критерію сферичності Барлетта для опитувальника автентичності (А.М. Wood, Р.А. Linley) показало можливість використання ЕФА: $\chi^2(66) = 28915,21$, $p < 0,001$, а згідно із критерієм Кайзера-Майєра-Олкіна розмір вибірки є адекватним (0,86). Усі пункти шкали входять до одного фактору – тобто цілком достовірно визначають концепт автентичності. За трьома факторами отримано наступні результати: 4,92, 1,62 і 1,51. Такі результати виявлено у 77,10% усіх опитаних. Тобто у даній методиці можна виділити три субшкали (як і в оригінальній версії опитувальника). Субшкала «Знання і прийняття себе» корелює із субшкалою «Автентичний самовираз» при $r=0,52$ та субшкалою «не-обмеженість іншими» при $r=0,54$, субшкала «не-обмеженість іншими» позитивно корелює із субшкалою «Автентичний самовираз» при $r=0,45$.

Для методики Опитувальник автентичності (AI-3, М.Н. Kernis, В.М. Goldman, 2006) застосування критерію сферичності Барлетта показало можливість використання експлораторного факторного аналізу (ЕФА): $\chi^2(990)=6814,10$, $p < 0,001$, а згідно із критерієм Кайзера-Майєра-Олкіна розмір вибірки є адекватним (0,89). На відміну від Шкали автентичності, у даній методиці факторний аналіз не виявив єдиного фактору, кількість виділених факторів варіювала від 11 до 3-х. Якщо застосовувати модель автентичності, що містить три компоненти (аналогічну опитувальнику А.М. Wood, Р.А. Linley), виділені три фактори мають дисперсію відповідно 29,60%, 33,42%, і 34,67%, при цьому кожна субшкала складається із різної кількості тверджень – від 6 до 17. При застосуванні трьох-факторної моделі, перший і другий фактори складаються переважно із тверджень, що стосуються самоусвідомлення і поведінки, а третій фактор – об'єктивного сприймання оточуючої дійсності. При застосуванні чотирьох-факторної моделі, перший фактор стосується насамперед сфери стосунків (наприклад, «Я хочу, щоб близькі розуміли мої сильні сторони»), другий фактор – переважно поведінкових аспектів (наприклад «Я часто роблю те, чого не хочу аби не розчарувати інших людей»), третій фактор – самоусвідомлення (наприклад «Я чітко розумію, чому я щось роблю») і четвертий – об'єктивної оцінки оточуючої дійсності (наприклад «Коли хтось говорить про мої негативні якості, я намагаюсь швидко його зупинити»). Виявлено 9 тверджень, які не можна включити до жодної шкали. На відміну від шкали автентичності А.М. Wood, Р.А. Linley, факторне навантаження пунктів методики AI-3 значно нижче (аж до 0,15), що свідчить про необхідність

проведення більш ґрунтовних досліджень і апробацій методики на інших вибірках.

Результати кореляційного аналізу опитувальників автентичності А.М. Wood, Р.А. Linley та AI-3 (М.Н. Kernis, В.М. Goldman) показали існування значущих позитивних зв'язків між даними методиками, що доводить їх можливість застосування у комплексному вивченні автентичності особистості.

Застосування критерію сферичності Барлетта для адаптації опитувальника автентичного лідерства (Authentic Leadership Inventory, ALI, L.L. Neider, С.А. Schriesheim, 2011) показало можливість використання експлораторного факторного аналізу (ЕФА): $\chi^2(990) = 6015,16$, $p < 0,002$, а згідно із критерієм Кайзера-Майєра-Олкіна розмір вибірки є адекватним (0,86). Усі пункти опитувальника входять до одного фактору – тобто цілком достовірно визначають поняття автентичного лідерства. За результатами факторного аналізу, як і в оригінальній версії опитувальника, нами було виділено чотири фактори (субшкали) – по три твердження у двох із них і по чотири – у інших двох. Тобто автентичне лідерство більше асоціюється із інтерналізованими моральними аспектами (його часто називають лідерством етичним) і об'єктивністю (врахуванням думок підлеглих, вмінням розподіляти обов'язки, так званим «розподіленням» керівництвом). Усі субшкали опитувальника автентичного лідерства характеризуються високим рівнем надійності, що свідчить про можливість застосування даного опитувальника для діагностики автентичного лідерства.

3.2 Особливості автентичності вчителів загальноосвітніх шкіл, викладачів вищих навчальних закладів і вихователів дошкільних закладів

Педагоги характеризуються середнім рівнем автентичності, що свідчить про розуміння педагогами свого справжнього Я, однак неможливість його найкраще проявити, через певні вимоги до професійної педагогічної діяльності, необхідність відповідати більше соціальній ролі, аніж виявляти свою індивідуальність.

За результатами кореляційного аналізу виявлено, що компонент автентичності «автентичний самовираз» позитивно корелює із такими складовими самоствавлення як відкритість, впевненість у собі, самокерівництво, самоприйняття і негативно – із внутрішньою конфліктністю та самозвинуваченням. Компонент автентичності «знання та прийняття себе» позитивно корелює зі здатністю до самокерівництва, самоприйняття, а негативно – із внутрішньою конфліктністю та схильністю до самозвинувачень. «Автентичний самовираз» позитивно корелює із усіма шкалами методики самоствавлення, окрім внутрішньої конфліктності та самозвинувачення, з якими виявлено значущі негативні кореляції. За результатами проведеного аналізу, можна стверджувати, що позитивні аспекти ставлення до себе зумовлюють автентичне життя, тобто рівень за яким поведінка людини відповідає її усвідомленню власних переживань та досвіду. Автентичність прямо протилежно пов'язана із негативними аспектами самоствавлення, відповідно високий рівень автентичності це прийняття особистістю себе такою, якою вона є насправді, із усіма своїми чеснотами та недоліками.

Педагоги характеризуються переважно таким компонентом автентичності як «орієнтація на стосунки» тобто відкритістю та чесністю у взаємодії з іншими людьми. Як і у випадку автентичного самовиразу, поведінковий компонент автентичності за методикою АІ-3 представлений у викладачів суттєво менше, тобто виконання професійних обов'язків, насамперед це стосується вчителів загальноосвітніх шкіл, перешкоджає й нерідко унеможливорює здатність педагогів поводитись відповідно до власних цінностей та ідеалів. В цілому досліджувані педагоги мають середній рівень автентичності за опитувальником АІ-3. За результатами кореляційного аналізу встановлено, що субшкала «Усвідомлення» позитивно корелює із такими аспектами самоствавлення як впевненість у собі і самоприйняття, значущих негативних кореляцій виявлено не було. Субшкала «Об'єктивність» має статистично значущі кореляції із впевненістю у собі (позитивний кореляційний зв'язок) та внутрішньою конфліктністю і самозвинуваченням (негативний кореляційний зв'язок). Субшкала «Поведінка» має статистично значущі кореляції із усіма шкалами методики самоствавлення, негативний кореляційний зв'язок виявлено з такими аспектами ставлення до себе як внутрішня конфліктність і самозвинувачення. Тобто, як і автентичний самовираз (опитувальника А.М. Wood, Р.А. Linley) поведінковий компонент автентичності (здатність поводитись відповідно до власних цінностей та ідеалів) характеризуються позитивним ставленням до себе, впевненістю у своїх можливостях розв'язувати різноманітні проблеми (як побутові, так і професійні). Субшкала «Орієнтація на стосунки» характеризується впевненістю у собі, відкритістю, самоприйняттям і відображенням само ставленням (значущий позитивний кореляційний зв'язок) та внутрішньою конфліктністю і самозвинуваченням (значущий негативний кореляційний зв'язок).

Серед усіх шкал психологічного благополуччя у педагогів найбільше виражені наступні: осмисленість життя, цілі у житті та управління оточуючими. Тобто досліджувані мають розвинені організаторські здібності, високий самоконтроль, здатність до планування діяльності. Сьогодні та минуле сприймаються осмислено, сформована система цінностей та переконань, що забезпечують впевненість у власному майбутньому, своїх можливостях цілеспрямовано досягати поставленої мети, планувати та організовувати власну активність задля досягнення власних і колективних цілей. За результатами кореляційного аналізу виявлено статистично значущі позитивні зв'язки опитувальника автентичності із усіма шкалами психологічного благополуччя, однак найбільше корелюють автентичний самовираз і автономія, управління оточуючими, самоприйняття та осмисленість життя. Знання і прийняття себе та управління оточуючими, особистісний ріст, цілі у житті і самоприйняття. Не-обмеженість іншими позитивно корелює із автономією, управлінням оточуючими і самоприйняттям. Тобто автентична особистість характеризується автономією, розвиненими організаторськими здібностями, здатністю до планування діяльності та позитивним ставленням до себе, адекватною оцінкою власного минулого, не схильністю до самозвинувачень.

Найвищий рівень автентичності виявлено у вихователів ДНЗ віком від 31 до 49 років, а найнижчий – у молодших за 30 років. Максимальний показник за

даною методикою складає 84 бали, мінімальний – 12, а середній 48 балів, відповідно результати досліджуваних віком від 31 до 49 років загалом відповідають помірно вираженій автентичності. Виявлено статистично значущі відмінності у проявах автентичності досліджуваних 31-39, 40-49 років і молодших за 30 років, між іншими віковими групами статистично значущих відмінностей виявлено не було. досліджувані молодші 30 років мають найвищі показники за шкалою «автентичний самовираз», а найнижчі – за шкалою «знання і прийняття себе», вихователям старшим за 50 років найбільше властивий «автентичний самовираз», а найменше – «не-обмеженість іншими». Вихователі ДНЗ віком від 31 до 49 років мають збалансовані показники автентичності. Аналіз результатів усіх вікових груп за показниками автентичності дозволяє стверджувати, що найбільше їм властивий автентичний самовираз, а найменше – знання і прийняття себе. Тобто професійна діяльність вихователів відповідає їх усвідомленню власних переживань та досвіду, своїх можливостей впливати на інших людей, однак спостерігається певна невідповідність справжньому Я, гнучкість вживання у різні ролі, часто – нехтування власних потреб задля інших.

3.3 Особливості автентичності психологів

Автентичність – стрижнева якість психотерапевта, є найважливішою екзистенціальною цінністю та має три основні ознаки: повне усвідомлення справжнього моменту; вибір способу життя в даний момент; прийняття відповідальності за свій вибір. Якщо психолог-консультант виконує роль лише технічного експерта, відмежовуючись від своїх особистих реакцій, цінностей, почуттів, консультування буде стерильним, а його ефективність – сумнівною. Автентичний консультант найбільш доцільна модель для клієнтів, що служить прикладом гнучкості у міжособистісній взаємодії. Автентичний психолог може озвучувати свої почуття і сумніви, якщо це допомагає процесу консультування. Він дозволяє собі не знати відповіді на всі питання, може говорити про свої переживання і власний досвід, проявляє своє справжнє «Я» як в своїх безпосередніх реакціях, так і у поведінці в цілому.

Усі досліджувані психологи характеризуються середнім рівнем автентичності, при цьому практичні психологи мають відносно вищий показник автентичності, ніж психологи-науковці, та сама тенденція спостерігається й відносно психологів різної статі (рівень автентичності жінок порівняно вищий за рівень автентичності чоловіків), однак проведений статистичний аналіз за допомогою U-критерію Манна-Уїтні значущих відмінностей за показником автентичності у досліджуваних психологів не виявив. відсутність тенденції відповідати очікуванням інших людей (шкала «не-обмеженість іншими») більше властива психологам-науковцям, аніж психологам-практикам, натомість показники за даною шкалою у досліджуваних чоловіків і жінок статистично значуще не відрізняються. Зазначимо, що дана шкала у всіх досліджуваних виражена на середньому та високому рівні. Найвищі показники виявлено у психологів за шкалою «знання і прийняття себе», тобто досліджувані психологи характеризуються узгодженістю власного досвіду, відмінності між досліджуваними групами статистично незначущі. Найнижчі бали отримано

психологами за шкалою «автентичний самовираз» або поведінка відповідно до власних цінностей. Встановлено, що найбільше схильні до автентичного самовиразу практичні психологи, між ними і психологами-науковцями наявні статистично значущі відмінності, натомість у результатах чоловіків і жінок подібні відмінності не спостерігаються. Загалом досліджувані психологи характеризуються середнім рівнем автентичності з найбільше вираженим компонентом «знання і прийняття себе».

Отже, психологи характеризуються помірним рівнем автентичності, яка однаково виражена як у психологів-науковців, так і у психологів-практиків. Психологи-практики налаштовані на співпрацю, уважні до людей, легко пристосовуються до нових умов і ситуації спілкування, натомість психологи-науковці часто об'єктивні, скептично налаштовані, критичні і схильні захищати свої погляди почасти без врахування думки партнерів по спілкуванню. Помітною є тенденція до легкої втомлюваності від комунікації, уникання суперечок у проблемних ситуаціях у психологів, які займаються науковою діяльністю, психологи-практики є більш витривалими, емоційно зрілими і працездатними у командній роботі. Характерною рисою психологів-науковців є розсудливість, серйозність і мовчазність, вони схильні до самоаналізу, почасти обережні у вчинках і висловлюваннях, натомість практичні психологи життєрадісні, експресивні, надають великої значущості емоційним контактам, динамічні у спілкуванні. Психологи, які займаються науково-дослідницькою діяльністю на перший погляд здаються нечутливими до проблем інших, діють стримано і логічно, мають погано виражені артистичні здібності, водночас психологам-практикам властиве бажання опікуватися партнерами по спілкуванню, емпатійність, артистичність, довіра до власної інтуїції. Аналіз вираженості радикалізму-консерватизму дає підстави стверджувати, що психологи-науковці консервативніші, із недовірою ставляться до нових знайомих, некомфортно почуваються у незнайомих ситуаціях спілкування, натомість практичні психологи терплячі до незручностей, часто люблять експериментувати, використовувати нові засоби у спілкуванні і спостерігати за реакцією на них інших осіб.

3.4 Особливості автентичності лікарів різних спеціальностей

Найвищий рівень автентичності виявлено у лікарів-терапевтів, а найнижчий – у лікарів-хірургів. Звертаємо увагу на стандартне відхилення щодо показників автентичності у лікарів-стоматологів, оскільки дана група досліджуваних найбільш різноманітна. Так, у дитячих стоматологів виявлено найвищий рівень автентичності, помірний – у стоматологів-терапевтів і ортодонтів, а низький – у стоматологів-хірургів. Використання статистичного критерію Манна-Уїтні дозволяє констатувати наявність статистично значущих відмінностей у проявах автентичності стоматологів різних спеціалізацій, натомість значущих відмінностей у проявах автентичності лікарів-стоматологів, терапевтів і хірургів виявлено не було. У всіх лікарів найбільше виражений такий компонент автентичності як знання і прийняття себе, а найменше – автентичний самовираз; не-обмеженість іншими більше притаманна стоматологам і хірургам, і менше – терапевтам. Водночас у лікарів-стоматологів найвищі показники за шкалою «не-

обмеженість іншими» виявлено у стоматологів-хірургів і найнижчі – у стоматологів-терапевтів. Загалом, втрата контакту особистості із самою собою, невідповідність справжньому Я практично не властива лікарям. Невиражена тенденція відповідати очікуванням інших людей та поведінка відповідно до власних цінностей більше характеризують лікарів-стоматологів і лікарів-хірургів, а менше – лікарів-терапевтів. Криза автентичності найбільше властива лікарям-терапевтам і лікарям-стоматологам, які ведуть переважно терапевтичний прийом. Криза нереалізованості пов'язана із суб'єктивною оцінкою результатів власного життєвого шляху або зі страхом низької оцінки досягнень суб'єкта представниками нового соціального середовища, до якого йому слід адаптуватися (наприклад, до нової професійної спільноти). Відчуття гармонійних стосунків із соціумом полягає в тому, щоб виконувати соціальні ролі і обов'язки не тільки збігалися із власними життєвими цілями, а й були підкріплені суспільною потребою у них. Особливо актуально це для фахівців, чия професія з часом втратила свою актуальність. Зокрема, за нашими спостереженнями найменш реалізованими себе в професії вважають лікарі-терапевти (80,2%), натомість значно рідше кризу нереалізованості переживають лікарі-стоматологи (6,0%).

Криза спустошеності виникає коли у суб'єктивній картині життєвого шляху практично не пов'язані події минулого і сьогодення, сьогодення та майбутнього. Криза переживається як відсутність конкретних цілей, попри наявність певних трудових досягнень і об'єктивних можливостей у професійній діяльності. Дана криза властива 80,4% досліджуваним лікарям-терапевтам, які змушені були перекваліфікуватися на сімейних лікарів. Подолання кризи спустошеності можливе шляхом розвитку своєї суверенності та спонтанності як механізмів набуття та розгортання людиною свого особистісного потенціалу. Криза спустошеності корелює зі станом емоційного вигорання,

Криза безперспективності пов'язана із неясністю життєвих і професійних планів, шляхів самовизначення, самореалізації у тих чи інших можливих ролях, відсутністю задумів на майбутнє, нерозумінням потенційних зв'язків подій минулого, теперішнього та майбутнього. Причина кризи не у невизначену майбутньому (навпаки у його чіткій зрозумілості, наприклад впевненості у відсутності кар'єрних перспектив), а у переживаннях, які стосуються очікування такого гарантованого майбутнього – «попереді мені нічого не світить». За результатами діагностики виявлено, що криза безперспективності властива 78,0% лікарям, найменше її відчують лікарі-стоматологи, а найбільше – лікарі-терапевти. Значною мірою це зумовлено останніми тенденціями у сфері охорони здоров'я, коли скорочення ліжок (закриття лікарень, перепрофілювання медичних закладів) призводить до масових звільнень лікарів, насамперед – терапевтів, які попри перекваліфікацію на сімейних лікарів, відчують не лише невпевненість у власному професійному майбутньому, а мають брак знань із багатьох суміжних із терапією галузей, особливо з педіатрії.

Отже, на сформованість професійної ідентичності та невираженість симптомів емоційного вигорання лікарів значною мірою впливає стиль керівництва організацією, згуртованість співробітників і усвідомлення соціальної значущості професійної діяльності. Можна говорити про феномен

колективної професійної ідентичності лікарів, де колектив, або «ми-ідентичність» є образом, що конструюється співробітниками певної організації, образом, з яким ідентифікують себе усі його члени. Усі досліджувані лікарі характеризуються середнім рівнем автентичності. Виникнення нормативної професійної кризи у молодих спеціалістів свідчить про якісну перебудову психіки, перехід на вищий рівень розвитку, пов'язаний зі змінами смислових структур професійної самосвідомості. Ми зазначаємо, що за умови нормативної професійної кризи, у молодих спеціалістів не спостерігається синдром емоційного вигорання, але коли криза автентичності властива фахівцям старшого віку, зі значним досвідом роботи, тоді є підстави говорити про появу у них симптомів психічного та фізичного виснаження і потребу у психокорекції.

3.5 Структурна модель автентичності фахівців соціономічних професій

Проведений аналіз дозволяє характеризувати автентичних особистостей як таких, що мають високий рівень автономного внутрішнього контролю й високий рівень психологічної пружності, натомість автентичність самовиразу і високий рівень самоприйняття статистично значуще пов'язані із безособовим внутрішнім контролем, низьким рівнем психологічної пружності й загальним низьким рівнем автентичності, зумовленим високими показниками за показником необмеженості іншими. Низькі показники усіх складових автентичності спостерігаються при зовнішньому виді каузальних орієнтацій і низькій психологічній пружності.

Констатовано, що у мінливому світі принципово неможлива стабільна соціальна ідентичність, а можливості її зміни безпосередньо пов'язані із життестійкістю, високою адекватною самооцінкою та використанням адаптивних когнітивних, емоційних і поведінкових копінг-стратегій. Нестабільність ідентичності по суті є першим кроком до набуття особистістю автентичності, оскільки подібних умовах більшої цінності для людини набуває її власна оцінка своїх життєвих ситуацій, водночас думка інших людей стає менш значущою та не викликає виражених емоційних реакцій.

За результати кореляційного аналізу використаних в емпіричному дослідженні методик, нами було визначено такі дотичні до автентичності (знання і прийняття себе, автентичний самовираз, не-обмеженість іншими, самоусвідомлення, об'єктивність) компоненти як автономія, управління оточуючими, самоприйняття та відкритість.

Ми наголошуємо, що автентична особистість характеризується умінням щиро, відкрито висловлювати свої думки і почуття, а також адекватною високою самооцінкою. По суті, автентичність виступає моральною цінністю, засобом самопізнання і способом досягнення ідентичності та стабільності Я в динамічному суспільстві.

За результатами кореляційного аналізу виявлено, що компонент автентичності «автентичний самовираз» позитивно корелює із такими складовими самоствавлення як відкритість, впевненість у собі, самокерівництво, самоприйняття і негативно – із внутрішньою конфліктністю та самозвинуваченням. Компонент автентичності «знання та прийняття себе»

позитивно корелює зі здатністю до самокерівництва, самоприйняття, а негативно – із внутрішньою конфліктністю та схильністю до самозвинувачень. «Автентичний самовираз» позитивно корелює із усіма шкалами методики самоствавлення, окрім внутрішньої конфліктності та самозвинувачення, з якими виявлено значущі негативні кореляції. За результатами проведеного аналізу, можна стверджувати, що позитивні аспекти ставлення до себе зумовлюють автентичне життя, тобто рівень за яким поведінка людини відповідає її усвідомленню власних переживань та досвіду. Автентичність прямо протилежно пов'язана із негативними аспектами самоствавлення, відповідно високий рівень автентичності це прийняття особистістю себе такою, якою вона є насправді, із усіма своїми чеснотами та недоліками.

За результатами кореляційного аналізу встановлено, що субшкала «Усвідомлення» позитивно корелює із такими аспектами самоствавлення як впевненість у собі і самоприйняття, значущих негативних кореляцій виявлено не було. Субшкала «Об'єктивність» має статистично значущі кореляції із впевненістю у собі (позитивний кореляційний зв'язок) та внутрішньою конфліктністю і самозвинуваченням (негативний кореляційний зв'язок). Субшкала «Поведінка» має статистично значущі кореляції із усіма шкалами методики самоствавлення, негативний кореляційний зв'язок виявлено з такими аспектами ставлення до себе як внутрішня конфліктність і самозвинувачення. Тобто, як і автентичний самовираз (опитувальника А.Вуд) поведінковий компонент автентичності (здатність поводитись відповідно до власних цінностей та ідеалів) характеризуються позитивним ставленням до себе, впевненістю у своїх можливостях розв'язувати різноманітні проблеми (як побутові, так і професійні). Субшкала «Орієнтація на стосунки» характеризується впевненістю у собі, відкритістю, самоприйняттям і відображеним само ставленням (значущий позитивний кореляційний зв'язок) та внутрішньою конфліктністю і самозвинуваченням (значущий негативний кореляційний зв'язок).

Набуття автономії є результатом сформованої ідентичності, а у проблемних ситуаціях, коли необхідно самостійно зробити вибір, орієнтуючись на власні пріоритети та цінності, особистісна автономія тісно пов'язана із автентичністю. Автентичні стосунки є соціальними інтеракціями, що полягають у відкритості при спілкуванні з іншими людьми, відсутності бажання справити на них гарне враження чи маніпулювати ними. Соціальні аспекти автентичності можуть бути краще розкриті і пояснені через дослідження їх зв'язків з такими індивідуально-груповими станами, як конгруентність, депривація, інтернальність / екстернальність, оптимізм / песимізм, депресивність та ін.

3.6. Методичні рекомендації щодо розвитку автентичності фахівців автентичності соціономічних професій

Майндфулнесс підхід в контексті розвитку автентичності особистості. У перекладі з англійської «mindfulness» означає «уважність, усвідомленість». Спочатку це слово використовувалося для перекладу з палі буддійського терміну «саті» (санскр. «Смріті» тиб. Drenpa). Дослідник мови палі Томас Вільям Ріс Девідс (1843-1922) вперше переклав «саті» у 1881 р. як усвідомленість, активний, пильний розум. Таким чином, з палійських текстів

слово «саті» українською мовою зазвичай перекладають як «пильність», але насправді воно має більш широкий сенс у буддійській психології. Зазначимо, що «саті» має й інші переклади: концентрована увага (М. Sayadaw), інтроспекція (Н. Guenther), вторинна усвідомленість тощо. Слово «mindfulness» часто використовується в англomовній буддійській літературі і його значення суттєво відрізняється від сучасного, популярного у психології та психотерапії. Буддійські прийоми культивування «саті» (усвідомленості) були адаптовані західною клінічною психологією і психіатрією у 70-80-х рр. ХХ століття, і добре відповідають контексту західної психотерапії, практичної психології і навіть нейронауки. Сьогодні мова йде про існування самостійного «mindfulness approach» (майндфулнесс-підходу) у психотерапії.

Фундатор програми зниження стресу шляхом усвідомленості (англ. Mindfulness-Based Stress Reduction), засновник і директор Клініки роботи зі стресом Медичного центру Університету Массачусетсу Дж. Кабат-Зінн (Jon Kabat-Zinn) визначає майндфулнесс як безоціночну обізнаність, що виникає в результаті свідомого спрямування уваги на досвід, що розгортається у даний момент. У своїй праці «Coming to Our Senses: Healing Ourselves and the World Through Mindfulness» він стверджує: «Майндфулнесс може розглядатися як такий, що триває від одного моменту до іншого, не базована на міркуваннях обізнаність, що створюються завдяки спрямуванню уваги особливим чином: тобто на поточний момент, максимально без емоційно, але щиро».

Інший дослідник, автор тренінгів асертивності, професор університету Торонто С.Бішоп дав наступне визначення: «Майндфулнесс – це самоскерування уваги на те, щоб вона базувалася на поточному досвіді з метою посилення розпізнавання психічних подій, що мають місце у даний момент ... йому притаманні такі якості як цікавість, відкритість, прийняття». Ключовими аспектами майндфулнесс є саморегуляція уваги (здатність бути уважним протягом тривалого часу та володіти навичками самостереження, даний аспект використовується як медитативна техніка, коли людина зосереджується на відчуттях власного тіла та на своєму диханні); орієнтованість на досвід (прийняття кожного моменту власного досвіду, під прийняттям мається на увазі відкритість до сприймання реальності у кожний конкретний момент, іншими словами, життя «тут-і-зараз»); часова стабільність і ситуативна специфічність (здатність до саморозвитку при збереженні своїх базових психологічних якостей).

Натепер у контексті майндфулнесс підходу виділено наступні терапевтичні програми: майндфулнесс базоване зниження стресу (MBSR), майндфулнесс базована когнітивна терапія (МВСТ), терапія прийняття та відповідальності (АСТ), діалектична поведінкова терапія (ДВТ), деактивація внутрішньої напруги (МДТ), Моріта терапія, Хакомі терапія, адаптаційні практики, майндфулнесс-релаксація, модель внутрішньосімейних систем.

Тренінги посттравматичного зростання та життєстійкості в контексті розвитку автентичності фахівця. Тренінг посттравматичного зростання проводиться з особами, які зазнали фізичної та психологічної травми. Найбільш ефективний для людей із ампутованими кінцівками та онкохворих. Посттравматичне зростання корелює із психологічною пружністю, соціальною

адаптованістю і позитивними емоціями. Відповідно, у результаті тренінгу відбувається когнітивне переосмислення травми, визначаються її позитивні впливи на світосприйняття людини та будується новий життєвий план.

Ключовими темами тренінгу є: переосмислення особистістю власного сенсу життя та зміна життєвих пріоритетів; травма як джерело саморозвитку; формування нового «образу Я» і прийняття власного фізичного тіла.

Згідно із даними K.McRae, J.J.Gross, J.Weber, E. R.Robertson, P.Sokol-Hessner, R. D.Ray, J. Gabrieli, переосмислення сенсу життя і пріоритетів у жінок і у чоловіків відбувається по-різному, зокрема, емоційна реактивність жінок часто ускладнює цей процес, натомість чоловіки без зайвих емоцій раціональніше переосвідомлюють свої життєві перспективи. Тобто, на тренінгах для жінок, даній проблемі слід приділити більше уваги, враховувати їх попередній досвід емоційного реагування, давати можливість відкрито виразити свої емоції щодо травми і лише тоді спрямовувати зусилля на когнітивне переосмислення сенсу життя.

Існують також і вікові особливості переосмислення сенсу життя (P.Opitz, L.C.Rauch, D.P.Terry, H.Urry). Молоді люди віком до 25 років легше трансформують негативні емоції у позитивний життєвий досвід, швидше адаптуються до свого зміненого тіла, оволодівають способами релаксації і зняття психофізичного напруження. Найскладніше життєві пріоритети переосмислюються у віці 55-65 років. Ці дані також слід враховувати при організації тренінгів посттравматичного зростання. Переосмислення сенсу життя охоплює три сфери: «Я» (негативні настановлення щодо себе «Я нещасний», заперечення власного тіла «Я каліка» тощо), світу та найближчого оточення («Світ жорстокий», «Я приречений на неуспіх») і майбутнього («Майбутнє безнадійне», «У мене немає майбутнього»).

Як показали дослідження С.Мадді, життєстійкість є не вродженою, а набутою якістю, яку можна розвинути шляхом застосування спеціальних тренінгових програм, які складаються із низки вправ, спрямованих на формування адаптивних копінг-стратегій, ефективних міжособистісних стосунків, що базуються на підтримці і довірі. Тренінг побудовано так, що військові виконують вправи в присутності терапевта, отримують домашні завдання на застосування отриманих знань на практиці і діляться набутим досвідом із тренером, отримуючи зворотній зв'язок та рекомендації по подальшому закріпленню сформованих на тренінгу навичок. Зазвичай очні сеанси Hardi-тренінгу проводяться двічі на тиждень, що дозволяє засвоїти навички, закріпити їх вдома та обговорити результат із терапевтом. С.Мадді доводить, що тренінги життєстійкості сприяють покращенню психологічного здоров'я, ефективності їх діяльності, удосконаленню лідерських якостей і навичок стресостійкості у складних життєвих (у тому числі й професійних) ситуаціях. Крім того, тренінги життєстійкості є надійним засобом посттравматичної реабілітації, оскільки сприяють пошуку нових сенсів життя (зокрема після інвалідизації), мотивації до діяльності, що загалом позитивно впливає на лікування симптомів ПТСР, депресії чи панічних нападів.

Життєстійкість та автентичність неможливі без позитивного ставлення до себе. За результатами проведеного нами емпіричного дослідження виявлено

статистично значущі позитивні зв'язки опитувальників автентичності із усіма шкалами психологічного благополуччя, однак найбільше корелюють автентичний самовираз і автономія, управління оточуючими, самоприйняття та осмисленість життя, при цьому виявлено негативні кореляції автентичності та самозвинувачення. Нами встановлено, що загалом усі досліджувані фахівці соціономічних професій отримують задоволення від своєї діяльності, усвідомлюють її суспільну значущість, акцентуючи увагу не лише на результаті, а й на процесі виконання роботи. Однак є група досліджуваних (близько 5-7%) з низькими показниками автентичності, самоефективності та психологічного благополуччя, у яких виявлено високі показники за шкалою «самозвинувачення» (методики В.В. Століна і С.Р.Пантилеєва). Такі фахівці потребують своєчасної психологічної допомоги, спрямованої на подолання почуття провини та формування навичок самопрощення. Чотирьох-компонентна модель самопрощення складається із таких елементів як відповідальність, каяття, загоєння і відновлення. *Відповідальність* – визнання своєї ролі у заподіянні шкоди іншій людині. Акцентується увага саме на ролі (як складовій діяльності), а не на провині – самозвинуваченні. Як правило прийняття відповідальності є когнітивною якістю, оскільки передбачає розуміння нанесеної шкоди і раціональний контроль за своїми емоціями провини та сорому. *Каяття* – емоційна реакція після заподіяння шкоди іншим людям, складається із почуттів провини та сорому. Почуття провини включає в себе виражену психічну напругу і жаль з приводу своїх вчинків. Натомість почуття сорому зосереджене не на негативних діях стосовно інших, а на оцінці власної особистості. При цьому сором завжди зумовлений соціальною оцінкою інших людей, а провинна є мінімізацією почуття сорому за рахунок визнання негідності своїх вчинків своєрідного каяття перед ними. У даному випадку провинна виконує позитивну просоціальну функцію, воно сприяє постстресовому відновленню, а не призводить до саморуйнівної поведінки, депресії чи зловживання речовинами як почуття сорому. Прийняти відповідальність після каяття за свої вчинки допомагає насамперед психоедукація. Крім того важлива психоедукація і для допомоги клієнтам в розрізненні почуття сорому від почуття провини. *Загоєння* – традиційно вважається, що прощення має міжособистісний характер, коли ображений робить альтруїстичний вчинок, вибачаючи свого кривдника. Втім насамперед кривдник має дозволити собі бути прощеним, часто саме власні бар'єри та страх суспільного осуду призводять до кристалізації почуття провини і сорому, зумовлюють негативне ставлення до себе, а згодом й численні психосоматичні хвороби. Процес загоєння складається із трьох елементів: визнання заподіяної шкоди, усвідомлення відповідальності за свої дії та позитивні наміри щодо удосконалення своєї поведінки: турбота про інших, благодійність, суспільно-корисна діяльність тощо. *Відновлення* – полягає у прийнятті свого досвіду, визнанні цінності власної особистості попри вчинені негативні дії, формуванні нового «образу Я» з урахуванням минулих помилок і позитивними очкуваннями щодо майбутнього. Моделі сприяння прощенню та самопрощенню загалом подібні. В американській психології вони пов'язані із релігійним світоглядом, духовністю як внутрішньою спонукою, а не нав'язаною

із-зовні вимогою, що сприяє полегшенню реалізації прощення інших і прощення себе у психологічному консультуванні людини в кризових ситуаціях.

Тренінгова програма «Розвиток автентичності особистості».

Тренінгова програма розвитку автентичності особистості побудована на основі розуміння сутності та завдань тренінгу такими основоположниками методу, як Л. Петровська, К. Рудестам, Н. Хрящева, С. Макшанов та інші. Зокрема Л. Петровська у найширшому контексті розуміє під психологічною програмою практику психологічного впливу, яка засновується на активних методах групової роботи. Цікавою є точка зору К. Рудестам, що пов'язує тренінгову форму роботи з навчанням та переструктуруванням набутого досвіду. Він вважає, що всі переживання та «потік досвіду», які народжуються під час групової роботи, дозволяють кожному учаснику тренінгу проаналізувати та переоцінити ті настанови та переконання, які перешкоджають гармонійному існуванню особистості. Крім цього, у процесі тренінгу учасники моделюють та апробують деякі навички, які вони згодом можуть перенести у реальне життя. Ч. Кулі зауважував, що завдяки існуючому зворотному зв'язку від найближчого оточення, яке виконує функцію своєрідного дзеркала, людина отримує інформацію «Хто Я?» та оцінку – «Який Я?». Саме тому соціально-психологічний тренінг вважається одним з ефективних засобів, який допомагає особистості наблизитися до розуміння себе, інтегруючи власні уявлення та уявлення навколишніх. У спеціально створеній групі, на відміну від стихійного спілкування, формування та корекція уявлень особистості про себе відбувається більш інтенсивно та скеровано. Це дає можливість учаснику поглибити знання про власну унікальність або відкрити у собі дещо нове. Реалізація такого завдання може здійснюватися, на думку О. Прутченкова, за такими механізмами: сприйняття себе через співвіднесення з іншим; сприйняття себе через сприйняття іншими людьми; сприйняття себе через результати власної діяльності; сприйняття себе через спостереження внутрішніх станів; сприйняття себе через сприйняття власного зовнішнього вигляду. З огляду на це, можемо стверджувати, що розвиток особистісної автентичності не може здійснюватися осторонь розвитку або корекції таких феноменів як «образ Я», самооцінка. Саме усвідомлення різних аспектів власного «Я» та апробація в реальній груповій взаємодії, базується на експериментуванні, отриманні життєвого досвіду і зворотного зв'язку, можуть вважатися базовим процесом тренінгової програми. Важливість роботи у такому напрямку підтверджується словами І.І. Чеснокової: «Ясність та адекватність життєвих цілей, твердість, здатність протистояти складним обставинам та боротися за здійснення власних ідеалів базується на глибокому розумінні себе, своїх прагнень, правильній оцінці своїх можливостей».

Отже, за своєю сутністю, психологічна програма є тим засобом, який дозволяє особистості усвідомити та зрозуміти себе, власні бажання та проблеми завдяки взаємодії та спілкуванню в спеціально створеній групі. Психологічна програма розвитку особистісної автентичності базується на таких засадах: 1) розвиток самопізнання, самоусвідомлення, рефлексії; 2) активізація ціннісно-смыслового самовизначення; 3) оптимізація соціальної взаємодії. Мета тренінгової програми направлена на формування позитивної автентичності

особистості шляхом розвитку рефлексії, усвідомлення ціннісних пріоритетів та життєвих перспектив. Завдання програми: розвиток самосвідомості з метою пізнати самого себе; подолання кризи автентичності; розвиток здатності до самоаналізу, самопізнання, навичок ведення позитивного внутрішнього діалогу про самого себе, розширення уявлень та усвідомлення різних аспектів власного «Я»; усвідомлення та корекція системи ціннісних орієнтацій: постановка короткострокових, довгострокових цілей, планування власної життєдіяльності, зміщення акценту цінностей на розвиток уміння й потреби в пізнанні інших людей, гуманному ставленні до них.

Отже, формування автентичності фахівців може відбуватися як на індивідуальних консультаціях, так і у груповій тренінговій роботі, зокрема із застосуванням сучасних технік майндфулнесс підходу.

Висновки до розділу 3

1. За результатами проведеного емпіричного дослідження перекладено та адаптовано україномовні версії опитувальника автентичного лідерства (ALI, L.L. Neider, C.A. Schriesheim), Шкали автентичності (The Authenticity Scale, A.M. Wood, P.A. Linley) та опитувальника автентичності AI-3 (M.H. Kernis, B.M. Goldman) можна вважати надійними інструментами вивчення різних аспектів автентичності особистості.

2. Встановлено, що педагоги характеризуються середнім рівнем автентичності, що свідчить про розуміння педагогами свого справжнього Я, однак неможливість його найкраще проявити, через певні вимоги до професійної педагогічної діяльності, необхідність відповідати більше соціальній ролі, аніж виявляти свою індивідуальність. Педагоги характеризуються переважно таким компонентом автентичності як «орієнтація на стосунки» тобто відкритістю та чесністю у взаємодії з іншими людьми. Як і у випадку автентичного самовиразу, поведінковий компонент автентичності за методикою AI-3 представлений у викладачів суттєво менше, тобто виконання професійних обов'язків, насамперед це стосується вчителів загальноосвітніх шкіл, перешкоджає й нерідко унеможлиблює здатність педагогів поводитись відповідно до власних цінностей та ідеалів.

3. Психологи характеризуються помірним рівнем автентичності, яка однаково виражена як у психологів-науковців, так і у психологів-практиків. Психологи-практики налаштовані на співпрацю, уважні до людей, легко пристосовуються до нових умов і ситуації спілкування, натомість психологи-науковці часто об'єктивні, скептично налаштовані, критичні і схильні захищати свої погляди почасти без врахування думки партнерів по спілкуванню. Найнижчі бали отримано психологами за шкалою «автентичний самовираз» або поведінка відповідно до власних цінностей. Загалом досліджувані психологи характеризуються середнім рівнем автентичності з найбільше вираженим компонентом «знання і прийняття себе».

4. Найвищий рівень автентичності виявлено у лікарів-терапевтів, а найнижчий – у лікарів-хірургів. У всіх лікарів найбільше виражений такий компонент автентичності як знання і прийняття себе, а найменше – автентичний самовираз; не-обмеженість іншими більше притаманна стоматологам і хірургам,

і менше – терапевтам. Загалом, втрата контакту особистості із самою собою, невідповідність справжньому Я практично не властива лікарям. Невиражена тенденція відповідати очікуванням інших людей та поведінка відповідно до власних цінностей більше характеризують лікарів-стоматологів і лікарів-хірургів, а менше – лікарів-терапевтів.

5. Виявлено, що провідними діалого-культурологічними чинниками автентичності фахівця є: настановлення та здатність до інтенсивного та змістово насиченого діалогічного спілкування щодо провідних проблем даної професії з іншими індивідами, суспільними групами та з собою (внутрішній діалог); втілення перебігу та результатів вищезгаданого внутрішнього та зовнішнього діалогу у культуротвірній активності – сприйнятті та створенні витворів культури, що дозволяє здійснити у формах даної професійної діяльності універсально-буттєві (культурні) цінності та смисли. Головним механізмом формування та здійснення автентичності фахівця є взаємопокладання (одночасний взаємозумовлений розвиток) вищезгаданих чинників і, відповідно, - взаєморозвиток зовнішнього та внутрішнього планів діалогу професійних культур.

6. Визначено такі дотичні до автентичності (знання і прийняття себе, автентичний самовираз, не-обмеженість іншими, самоусвідомлення, об'єктивність) компоненти як автономія, управління оточуючими, самоприйняття та відкритість. Ми наголошуємо, що автентична особистість характеризується умінням щиро, відкрито висловлювати свої думки і почуття, а також адекватною високою самооцінкою. По суті, автентичність виступає моральною цінністю, засобом самопізнання і способом досягнення ідентичності та стабільності Я в динамічному суспільстві.

7. Формування автентичності фахівців може відбуватися як на індивідуальних консультаціях, так і у груповій тренінговій роботі, зокрема із застосуванням сучасних технік майндфулнесс підходу.

III. ВИСНОВКИ

Найважливіші результати виконання описаної у цьому звіті наукової роботи полягають у:

розробці концепції та визначенні методологічних закономірностей формування автентичності фахівців соціономічних професій;

визначенні поняття автентичності особистості як мультимодального конструкту, що є засобом самопізнання і способом досягнення ідентичності та стабільності Я у мінливому сучасному світі;

створенні моделі автентичності фахівців соціономічних професій, складові якої позитивно корелюють зі шкалами психологічного благополуччя та особистісної автономії;

з'ясуванні характеристик автентичної особистості: умінні щиро, відкрито висловлювати свої думки і почуття, адекватна висока самооцінка;

перекладі та адаптації україномовних версій опитувальників автентичного лідерства та шкали автентичності;

визначенні криз автентичності, їх критеріїв (самовідчуження, депривованість, низький самоконтроль, залежність від соціального оточення та асоціальні копінг-стратегії) та особливостей перебігу у фахівців соціономічних професій;

виявлені вікових особливостей автентичності фахівців соціономічних професій;

розробці рекомендацій із розвитку автентичності фахівців соціономічних професій у кризових умовах сьогодення;

створенні монографії, в якій в доступній для фахівця з гуманітарною освітою формі викладено теоретичні основи та результати емпіричних досліджень становлення автентичності фахівців соціономічних професій у сучасних соціокультурних умовах.